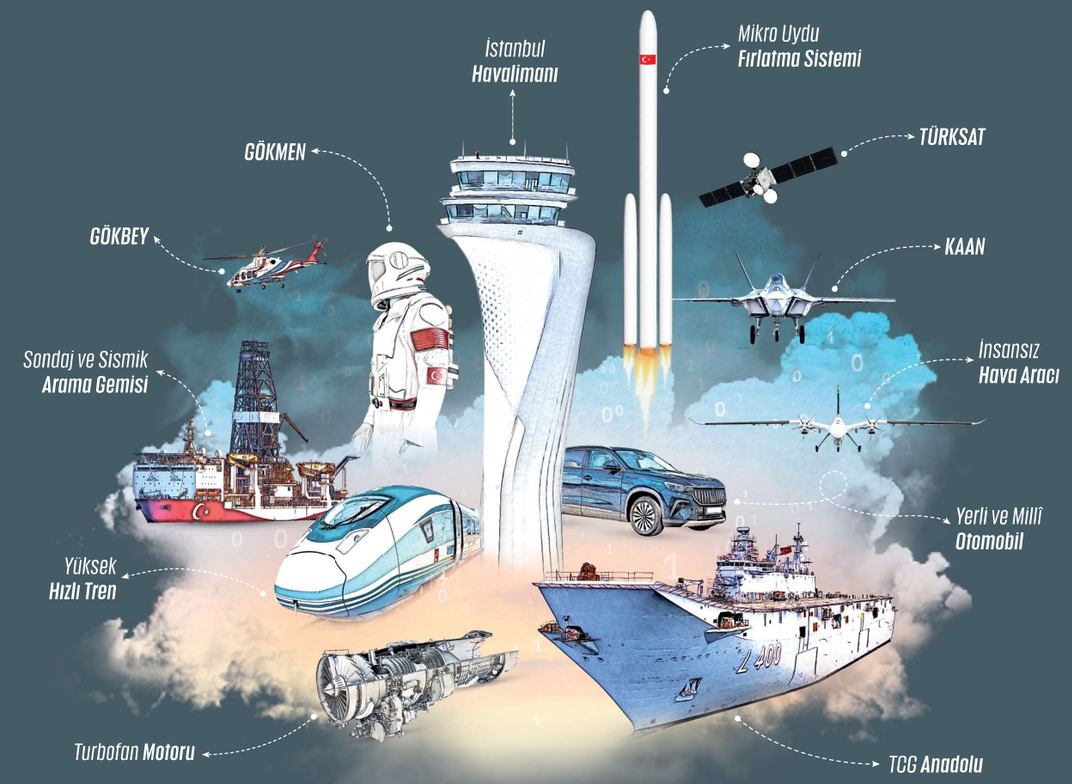
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

ISBN: 978-975-11-9162-5

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
DİNÎ MUSİKİ
DERS KİTABI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

DİNÎ MUSİKİ

ORTAÖĞRETİM

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

Dinî Musiki

I

Ders Kitabı

Yazarlar

Cankut AKINCI

Mustafa Kemal SÜMBÜLLÜ

Selami ZENGİN

Selçuk YAKIŞAN

Tansu ÇİNİCİ

DEVLET KİTAPLARI

....., 2026

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ..... : 10457
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ..... : 2334

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Prof. Dr. Erhan ÖZDEN

Dil Uzmanları
Vedat EĞİLMEZ

Görsel Tasarımcı
Nevzat ŞİMŞEK

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Fatih GÜNDÜZ

Program Geliştirme Uzmanı
Sertaç IRMAK

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Dr. Öğrt. Üyesi Mehtap AKTAŞ

Rehberlik Uzmanı
Dursun DAYAPOĞLU

ISBN: 978-975-11-9162-5

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 21.08.2025 tarih ve 138686612 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

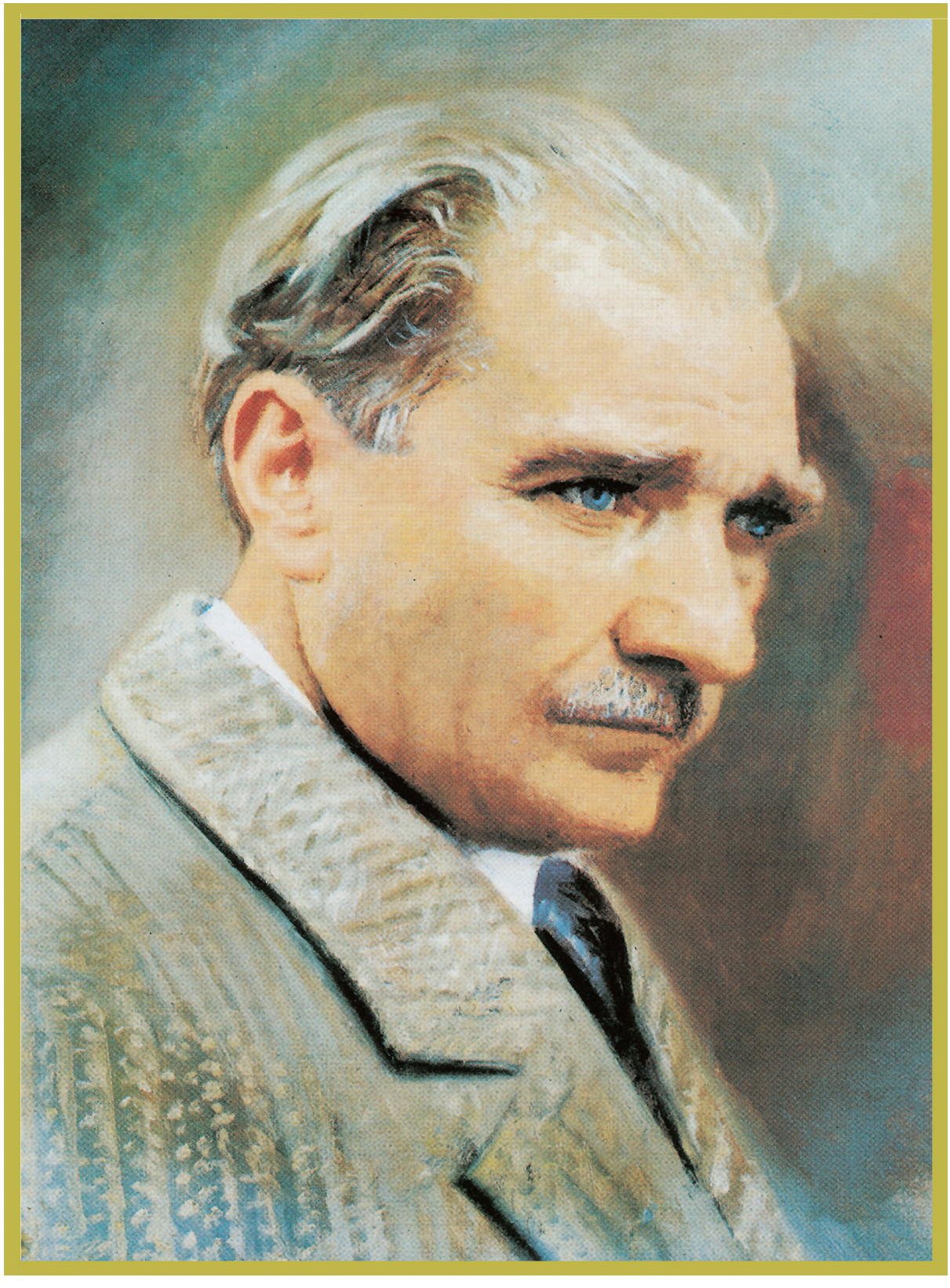
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasındaki başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da Ünite/Tema isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 8

1. Ünite Yazıdan Makama **10**

1.1. Türk Musikisinde Kullanılan Yazı, İşaret ve Kavramlar 12
1.2. Basit Makamlar 18
1.3. Musikişinaslar: Hatib Câkirî Hasan Efendi 25
1.4. Çalgılar: Ney-Kudüm 30
1.5. Usuller: Nim Sofyan Usulü 35
1.6. Makamlar: Rast Makamı 39
Ünite Sonu Ölçme Değerlendirme Soruları 43
Sonnotlar 46

2. Ünite Tarihten Tınıya **48**

2.1. Türk-İslam Müziğinin Tarihsel Gelişimi 50
2.2. Musikişinaslar: Buhurizade Mustafa Itrî 53
2.3. Çalgılar: Kanun-Bendir 56
2.4. Usuller: Semai Usulü 61
2.5. Makamlar: Uşşak Makamı 65
2.6. Makamlar: Hüseyni Makamı 69
Ünite Sonu Ölçme Değerlendirme Soruları 73
Sonnotlar 76

3. Ünite Formdan Musikiye **78**

3.1. Türk Din Musikisinde Kullanılan Formlar 80
3.2. Musikişinaslar: Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi 89
3.3. Çalgılar: Tambur-Klasik Kemençe 93
3.4. Usuller: Sofyan Usulü 98
3.5. Makamlar: Hicaz Makamı 101
Ünite Sonu Ölçme Değerlendirme Soruları 105
Sonnotlar 108

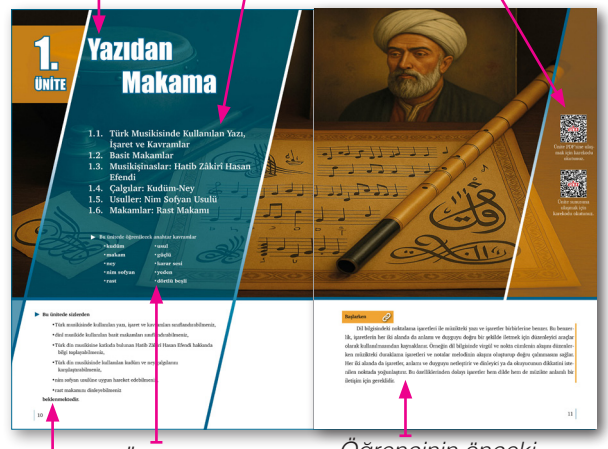
Sözlük 109
Kaynakça 111
Cevap Anahtarları Karekodu 112
Genel Ağ Kaynakçası ve Görsel Kaynakça Karekodu 112
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 113
Türk Dünyası Haritası 114

Kitabın Tanıtımı

Kitap ünite/temalardan oluşmaktadır. Her ünite/tema başına Ünite/Tema Kapak Sayfası yer almaktadır.

Ünite/Tema kapaklarında o ünite/tema adı, ünite/tema alt konu başlıkları, öğrenilecek kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme hedefleri, ünite/tema sonunda öğrenciden yapması beklenen görev ya da sorumluluklar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite/tema ile ilgili olarak hazırlanan sunum ve diğer e-içeriklere ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

Ünite/Tema adı

Ünite/Tema konu başlıkları

Ünite sunum ve diğer e-içeriklere yönlendiren karekodlar

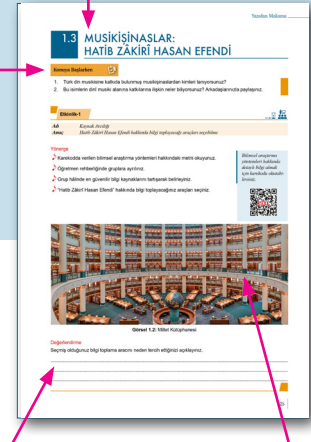
Öğrenme hedefleri

Öğrenilecek anahtar kavramlar

Öğrencinin önceki öğrenmeleri ile ünite arasında köprü kuran "Başlarken" alanı

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılan "Konuya Başlarken" alanı

Ünite/Tema konu başlığı

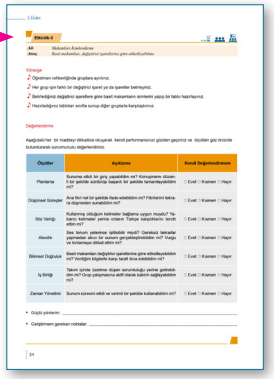
İhtiyaç duyulan konularda ek bilgilerin verildiği, önemli terim ve kavramların açıklandığı ayrıca konuyla ilgili müzik eserlerinin sunulduğu alanlardır.

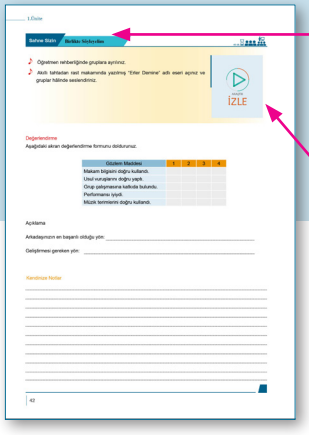
Kavramların sözlük anlamları için karekodu okutabilirsiniz.

Konu sonlarında "Değerlendirme" adıyla öğrenilenleri pekiştirmek amacıyla çalışma yapılabilecek alanlar

Konunun anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla kullanılan görseller

Kitap genelindeki “Etkinlik, Okuma Parçası, Örnek Çözüm ve benzeri” çalışmalarına ünite/tema içinde sıra numarası verilmiştir. Çalışmanın başladığı yer ▮ sembolü ile, bittiği yer ise ▮ sembolü ile gösterilmiştir.

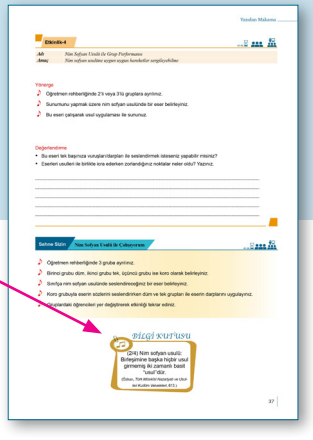

Kitap genelinde öğrencilerin “Sahne Sizin” adlı etkinlikle çalışma yapabileceği alanlar bırakılmıştır.

Bilişim araçları kullanılarak ulaşmanız istenen içeriklerin bulunduğu bölümleri gösterir.

Her ünite/tema içinde öğrencinin bilgilerini pekiştirmek ya da farklı bilgileri öğrenmesini sağlamak amacıyla bu alanlar oluşturulmuştur.
Bu alanlar “Bilgi Kutusu” olarak adlandırılmıştır.

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

- “Başlarken” alanı
- “Konuya Başlarken” alanı
- “Kontrol Noktası” alanı
- “Farklı Kaydet” alanı
- Çalışmanın bittiği yer
- Etkinliğin başladığı yer
- Etkinliğin bittiği yer
- Bireysel etkinlik
- Grup etkinliği
- Rehberli etkinlik
- Etkinliğin süresi
- Sonraki sayfada devam eden çalışma
- Önceki sayfadan devam eden çalışma
- Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma

1. ÜNİTE

Yazıdan Makama

1.1. Türk Musikisinde Kullanılan Yazı, İşaret ve Kavramlar
1.2. Basit Makamlar
1.3. Musikişinaslar: Hatib Zâkirî Hasan Efendi
1.4. Çalgılar: Kudüm-Ney
1.5. Usuller: Nim Sofyan Usulü
1.6. Makamlar: Rast Makamı

▶ Bu ünitede öğrenilecek anahtar kavramlar

- **kudüm**
- **makam**
- **ney**
- **nim sofyan**
- **rast**
- **usul**
- **güçlü**
- **karar sesi**
- **yeden**
- **dörtlü beşli**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- Türk musikisinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları sınıflandırabilmeniz,
- dinî musikide kullanılan basit makamları sınıflandırabilmeniz,
- Türk din musikisine katkıda bulunan Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisinde kullanılan kudüm ve ney çalgılarını karşılaştırabilmeniz,
- nim sofyan usulüne uygun hareket edebilmeniz,
- rast makamını dinleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF'sine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

Başlarken

Dil bilgisindeki noktalama işaretleri ile müzikteki yazı ve işaretler birbirlerine benzer. Bu benzerlik, işaretlerin her iki alanda da anlamı ve duyguyu doğru bir şekilde iletmek için düzenleyici araçlar olarak kullanılmasından kaynaklanır. Örneğin dil bilgisinde virgül ve nokta cümlenin akışını düzenlerken müzikteki duraklama işaretleri ve notalar melodinin akışını oluşturup doğru çalınmasını sağlar. Her iki alanda da işaretler, anlamı ve duyguyu netleştirir ve dinleyici ya da okuyucunun dikkatini istenilen noktada yoğunlaştırır. Bu özelliklerinden dolayı işaretler hem dilde hem de müzikte anlamlı bir iletişim için gereklidir.

1.1 TÜRK MUSİKİSİNDE KULLANILAN YAZI, İŞARET VE KAVRAMLAR

Konuya Başlarken

1) Temel müzik yazı, işaret ve kavramlarından bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2) Size göre usul, makam, temel müzik yazı, işaret ve kavramlarının kullanılması müzikte nasıl bir etki ortaya çıkarmaktadır? Açıklayınız.

Müzik, tarih boyunca farklı kültür ve topluluklar tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış ve birçok türe ayrılmıştır. Türk müziği, Batı müziği, Hint müziği, dinî müzik gibi ayrımlar bu çeşitliliğin bir göstergesidir. Buna rağmen bütün müzik türlerinin ortak bir dil oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu müzik türlerinin tamamında nota, sus, sol anahtarı, senyö gibi sembol ve kavramlar kullanılır. Bu nedenle müzik, türler arasındaki ayrımlardan ziyade birleştirici özellikleriyle ele alınmalıdır. Müziğin evrensel olarak kullanılan yazı, işaret ve kavramlarını hatırlayalım:

Kavram	Tanımı
Nota	Seslerin yüksekliğini ve süre değerlerini belirleyen işaretlerdir. Müzik seslerini porte üzerinde göstermeye yarar. Yedi adet nota ismi vardır.
Nota Değeri	Notaların sürelerini gösteren işaretlerdir. Sesler yükseklikleri, şiddetleri ve tınılarına göre sınıflandırılabilmektedir. Seslerin sürelerinin belirlenmesi, doğru konumlandırılabilmesi için birtakım belirleyici işaretlere ihtiyaç duyulur. Bunlar için farklı nota işaretleri kullanılır. Notaların isimleri rakamsal olarak iki kat artarak devam eder fakat sürelerinin yarısı kadar değer kazanır. Bu şekilde notalar; birlik, ikilik, dörtlük, sekizlik, on altılık, otuz ikilik vb. şeklinde artabilir.
Ritim	Bir dizede, bir notada vurgu, uzunluk veya ses özelliklerinin, durakların düzenli bir biçimde tekrarlanmasından doğan ses uygunluğu; dizem, tartım.
Usul	Bir musiki eserinin belirli zaman ve belirli vuruş ile kalıp hâline getirilmiş şeklidir. Bir usulün meydana gelebilmesi için en az iki vuruşa ihtiyaç vardır.
Es (Sus)	Musikide sessizliğin de bir değeri vardır. “Es” ya da “sus” ile ifade edilen sessizlik, belirli kurallar çerçevesinde birtakım işaretler aracılığıyla yazılarak ifade edilir. Her tür nota için kendi değerinin karşılığı olan bir susma işareti mevcuttur.
Röpriz (Yineleme)	Yineleme, tekrar etme demektir. Müzik eserinde bir bölümün ya da pasajın iki defa tekrar edilmesidir. Yineleme, tekrar işaretinin bulunduğu yerden eserin başına veya aynı işaretin bulunduğu yere dönüşle gerçekleşir. Bu sayede nota tekrar yazılmaz.
Senyö (Tekrar)	Tekrar işareti belli ölçüler arasında olurken senyö daha önce icra edilmiş bir bölümü kapsayan tekrardır. Dönüş işareti konulan önceki yere kadar gidilip o bölümün tekrar edilmesi gerektiğini gösterir.
Koma	Klasik Batı müziğinde tam ve yarım olmak üzere iki tür aralık bulunmaktadır. Tam aralıklı notalar geleneksel Türk musikisinde 9 eşit parçaya bölünmüş ve her bir parçaya koma adı verilmiştir. Komaların kendilerine ait değiştirici işaretleri bulunmaktadır.[1]

Türk müziği değiştirici işaretler tablosu için karekodu okutabilirsiniz.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Müziğin Şifreleri*
Amaç	*Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramlara ilişkin ölçütleri belirleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki tabloda kavramların çağrıştırdığı anlamları ilgili bölüme yazınız.
- Tablodaki kavramların karekodda verilen sözlük anlamlarını ilgili bölüme yazınız.
- Kavramların çağrıştırdığı anlam ile sözlük anlamlarını karşılaştırınız.
- Dikkatinizi en çok çeken veya farklı bulduğunuz kavramlarla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kavramların sözlük anlamları için karekodu okutabilirsiniz.

Kavram	Çağrıştırdığı Anlam	Sözlük Anlamı
Karar sesi		
Yeden		
Güçlü		
Yegâh		
Rast		
Dügâh		
Segâh		
Çargâh		
Neva		
Hüseyni		
Makam		
4'lü		
5'li		
Değiştirici işaret		

Değerlendirme

1) Bu etkinlikte ilk defa öğrendiğiniz kavramlar hangileridir? Yazınız.

.....

.....

2) Sözlük anlamını doğru tahmin ettiğiniz kelimeler hangileridir? Açıklayınız.

.....

.....

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Kavram Avı*
Amaç	*Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları ayrıştırabilme*

Yönerge

♪ Aşağıdaki eserin karar sesi (durağı), güçlüsü, yedeni, donanımı, dörtlüsü, beşlisini bulunuz.

♪ Bulduğunuz bu bilgileri bir tablo hâline getirerek ayrıştırınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Eser Özellikleri	Evet	Hayır
Karar sesini buldum.		
Yedeni buldum.		
Değiştirici işaretleri buldum.		
Usulü buldum.		
Güçlüyü buldum.		
Dörtlü - beşliyi buldum.		

BİLGİ KUTUSU

Türk musikisinde perde isimleri farklılık göstermektedir. Örneğin la yerine dügâh, do yerine çargâh, mi yerine hüseyni isimleri kullanılır (İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 47).

Türk musikisi ana perde isimlendirmeleri örneği için karekodu okutabilirsiniz.

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Bölümlere Ayırıyorum*
Amaç	*Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları tasnif edebilme*

Yönerge

♪ Aşağıdaki makamsal seyirleri inceleyiniz.

♪ Verilen seyirlerin karar sesi (durağı), güçlüsü, yedeni, donanımı (değiştirici işaretler), dörtlüsü, beşlisini bularak altlarındaki ilgili alana yazınız.

1. Seyir

Karar Sesi (Durağı): ..... Güçlüsü: .....

Yedeni: ..... Donanımı (Değiştirici İşaretler): .....

Dörtlüsü / Beşlisi: .....

2. Seyir

Karar Sesi (Durağı): ..... Güçlüsü: .....

Yedeni: ..... Donanımı (Değiştirici İşaretler): .....

Dörtlüsü / Beşlisi: .....

3. Seyir

Karar Sesi (Durağı): ..... Güçlüsü: .....

Yedeni: ..... Donanımı (Değiştirici İşaretler): .....

Dörtlüsü / Beşlisi: .....

4. Seyir

Karar Sesi (Durağı): ..... Güçlüsü: .....

Yedeni: ..... Donanımı (Değiştirici İşaretler): .....

Dörtlüsü / Beşlisi: .....

Yukarıdaki seyirleri; bulduğunuz karar sesi, yeden ve donanımların benzer özelliklerine göre aşağıdaki tabloya seyirlerin numaralarını yazarak tasnif ediniz.

Karar sesine (durağı) göre	Yedenine göre	Değiştirici işaretlerine göre	Usulüne (ritm) göre

Değerlendirme

Türk müziği kavramları ile ilgili

03 Öğrendiğim üç şey

.....

.....

.....

02 Çalışmam gereken iki kavram

.....

.....

01 Öğretmenime iletmek istediğim bir soru veya bir yorum

.....

Etkinlik-4

40 dk.

Adı	*İsmini Buluyorum*
Amaç	*Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları etiketleyebilme*

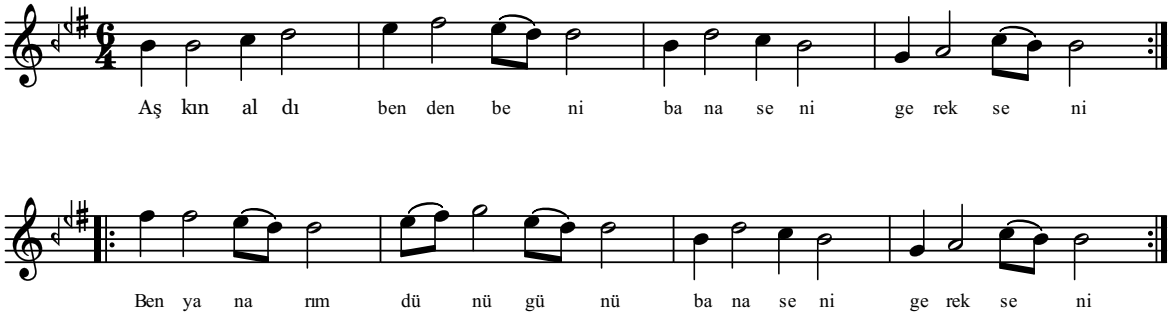
Yönerge

Aşağıdaki Türk musikisi eserini inceleyiniz.

- Eserde verilen kavram, yazı ve işaretlerin isimlerini belirleyiniz.
- Bu kavram, yazı ve işaretlerin isimlerini aşağıdaki tabloya yazınız.
- Bu kavram, yazı ve işaretlerin isimlerini arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Yaptığınız isimlendirmelerin doğruluğunu sınıf ortamında tartışınız.
- Bu kavram ve işaretlerle ilgili öğrendiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Aşkın Aldı Benden Beni

Güfte: Yunus Emre — Beste: Meçhul

Yazılar	Kavramlar (Makam, Usul, Terimler)	İşaretler (Notalama Sembolleri)

Örnek:

Dügâh: Türk musikisinde la perdesinin adı.

2/4: Eserin ritmi

♭ : Değiştirici işaret.

Karekodu okutarak verilen farklı eserdeki isimlendirmeleri inceleyiniz.

İsimlendirme örneği için karekodu okutabilirsiniz.

EBA

BİLGİ KUTUSU

Türk musikisinde bazı makamlar ve perdeler aynı isimleri taşımaktadırlar: segâh, rast, çargâh, hüseyni gibi.
(Berat Kaplan vd., *Türk Musikisinde Makam Bilgisi ve Tatbiki*, 7)

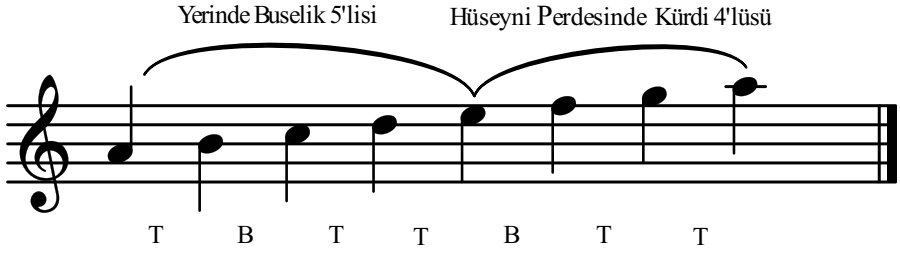
1.2 BASİT MAKAMLAR

Konuya Başlarken

1. Sizce müzikte makam ne anlama gelmektedir?
2. Türk müziğindeki makamlardan hangilerini biliyorsunuz?
3. En sevdiğiniz müzik eserinin makamına ilişkin neler biliyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Buselik Makamı

Dizisi:

Buselik makamı iki tür diziye sahiptir. Birinci dizi; dügâh perdesinde buselik beşliye, hüseyni perdesinde hicaz dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur. İkinci dizi ise dügâh perdesinde buselik beşlisine, hüseyni perdesinde kürdi dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur.[2]

Karar sesi: Dügâh perdesi

Güçlüsü: Hüseyni perdesi

Yedeni: Nim zirgüle perdesi

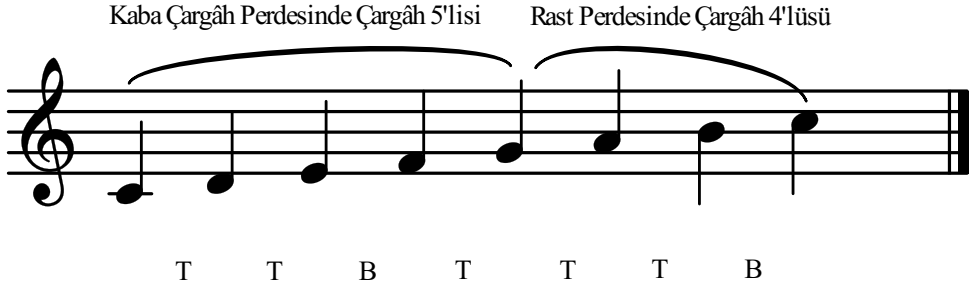
Donanımı: -

Bilişim araçlarını kullanarak buselik makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR İZLE

Çargâh Makamı

Dizisi:

Çargâh makamı; kaba çargâh perdesinde çargâh beşlisine, rast perdesinde çargâh dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur.[3]

Karar sesi: Kaba çargâh veya çargâh perdesi

Güçlüsü: Rast perdesi

Yedeni: Buselik

Donanımı: -

Bilişim araçlarını kullanarak çargâh makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR İZLE

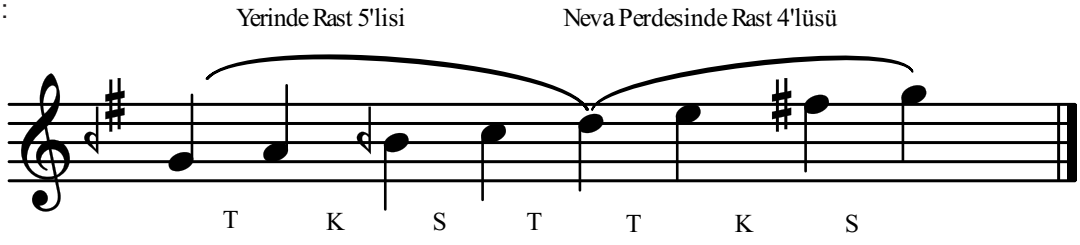
BİLGİ KUTUSU

Makamların insan psikolojisi ve sağlığı üzerindeki etkileri uzun yıllardır bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nde musiki, tedavi amaçlı kullanılan yöntemlerdendir. Örneğin rast makamının felce, buselik makamının sırt ve göz ağrılarına, hicaz makamının ise dil tutulmasına iyi geldiği ifade edilmektedir.

(Savaş Barkçin, *40 Makâm 40 Anlam*, 40)

Rast Makamı

Dizisi:

Rast makamı; rast perdesinde rast beşliye, neva perdesinde rast dörtlüsünün eklenmesiyle meydana gelir.[4]

Karar Sesi: Rast perdesi

Güçlüsü: Neva perdesi

Yedeni: Irak perdesi

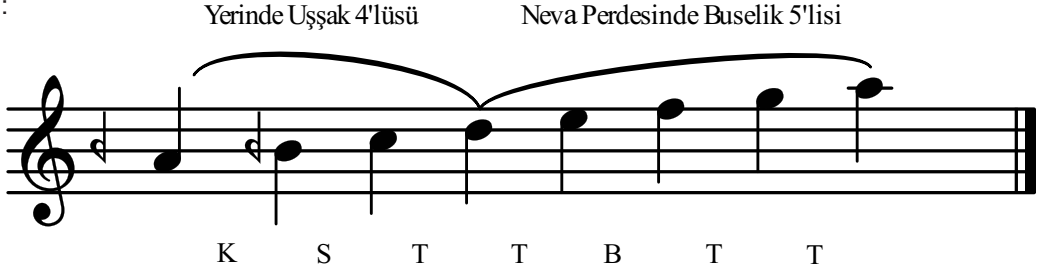
Donanımı: Si bemol ve fa diyez

Bilişim araçlarını kullanarak rast makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Uşşak Makamı

Dizisi:

Uşşak makamı; dügâh perdesinde uşşak dörtlüsüne, neva perdesinde buselik beşlisinin eklenmesiyle meydana gelir.[5]

Karar Sesi: Dügâh perdesi

Güçlüsü: Neva perdesi

Yedeni: Rast perdesi

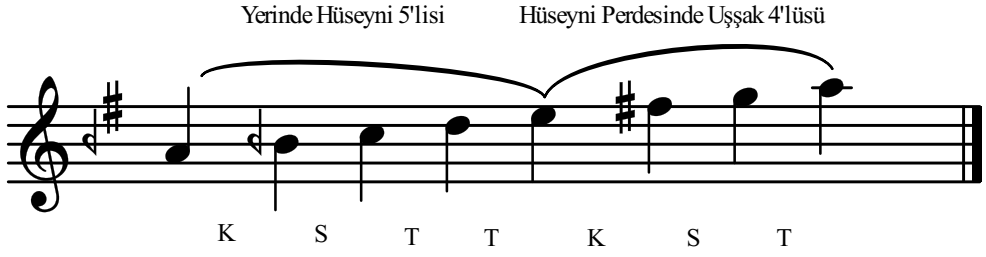
Donanımı: Si bemol

Bilişim araçlarını kullanarak uşşak makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Hüseyni Makamı

Dizisi:

Hüseyni makamı, dügâh perdesinde hüseyni beşlisi ve hüseyni perdesinde uşşak dörtlüsünün bir araya gelmesiyle oluşur.[6]

Karar Sesi: Dügâh perdesi

Güçlüsü: Hüseyni perdesi

Yedeni: Rast perdesi

Donanımı: Si bemol ve fa diyez

Bilişim araçlarını kullanarak hüseyni makamında bir eser dinleyiniz.

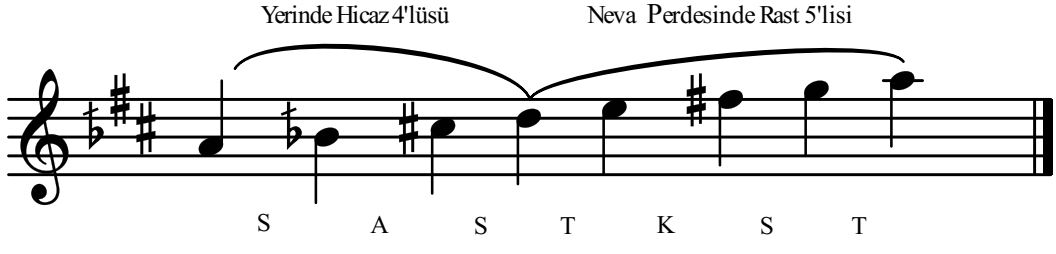
BİLGİ KUTUSU

Makam kelimesi mevki, durulacak yer anlamına gelmektedir. Musikide makam ezginin durduğu yer anlamına gelmektedir. Türk musikisi makamsal yapıdan oluşmaktadır.

(Mustafa Demirci, *Türk Dinî Musikisinin 100'ü*, 42)

Hicaz Makamı

Dizisi:

Hicaz makamı, dügâh perdesinde hicaz dörtlüsüne neva perdesinde rast beşlisinin eklenmesiyle oluşur.[7]

Karar Sesi: Dügâh

Güçlüsü: Neva

Yedeni: Rast

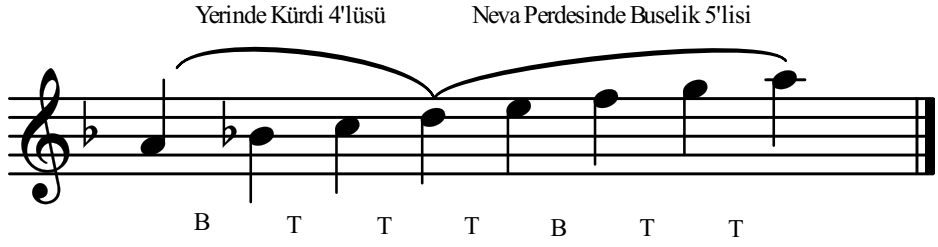
Donanımı: Si bemol, do diyez ve fa diyez

Bilişim araçlarını kullanarak hicaz makamında bir eser dinleyiniz.

Kürdi Makamı

Dizisi:

Kürdi makamı, dügâh perdesinde kürdi dörtlüsüne neva perdesinde buselik beşlisinin eklenmesiyle oluşur.[8]

Karar Sesi: Dügâh

Güçlüsü: Neva

Yedeni: Rast

Donanımı: Si bemol

Bilişim araçlarını kullanarak rast makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Türk din musikisi geleneğinde ezan, beş ayrı namaz vaktine göre seçilmiş beş farklı makam dizisi seyrinde kendine has bir icra tarzı ve üslup çerçevesinde serbest ölçü ile okunmaktadır (Görsel 1.1.). Ezanın tespit edilmiş ve okunması gereken geçerli bir makamı yoktur. Ezan herhangi bir makam üzerinde icra edilebilir. Ancak Farabi'den günümüze kadar makamların insan ruhu ve bedenine faydalarının olduğunun düşünülmesi sebebiyle beş ayrı vakitte okunan ezan musikisinin genellikle şu makamlar ile icra edilmesi kabul görmüştür:[9]

Görsel 1.1: Ezan Okuyan Müezzin

Ezan Vakti	Makamlar
Sabah	Saba
Öğle	Uşşak
İkindi	Rast
Akşam	Segâh
Yatsı	Hicaz

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Makamları Ayırt Etme*
Amaç	*Dinî musikide kullanılan basit makamların ölçüt/değişkenlerini ayrıştırabilme*

Yönerge

♪ Dini musikide kullanılan basit makamlar hangi özelliklerine göre farklılaşmaktadır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

♪ Öğrenmiş olduğunuz basit makamlara ait ayırt edici özellikleri belirleyip aşağıdaki tabloya yazınız.

Makam Adı	Karar Sesi (Durağı)	Güçlüsü	Yedeni	Değiştirici İşaret
Buselik				-
	Dügâh			
		Neva		
				Si bemol

Değerlendirme

Yaptığınız çalışma aşağıdaki dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

Performans Düzeyi	Ölçütler	Değerlendirme
5 (Çok İyi)	Öğrenci tüm makamları doğru şekilde tanımlamış; makamların dizisini, karar sesini, güçlü sesini, yedenini ve donanımını eksiksiz ve doğru bir biçimde belirtmiştir.	
4 (İyi)	Öğrenci çoğu makamı doğru tanımlamış; bunların dizisi, karar sesi, güçlü sesi ve donanımı gibi temel özellikleri büyük ölçüde doğru belirlemiştir.	
3 (Kısmen Yeterli)	Öğrenci bazı makamları doğru tanımlamış ancak makamların dizisi, karar sesi, güçlü sesi veya donanımı gibi temel unsurlarında hatalar yapmıştır.	
2 (Geliştirilmeli)	Öğrenci makamları belirlemekte ve ayırt etmekte zorlanmış, çoğunlukla yanlış veya eksik bilgiler vermiştir.	
1 (Yetersiz)	Öğrenci makamları tanımlayamamış, makamların dizisini ve diğer temel özellikleri belirleyememiştir. Yanlış veya eksik analiz yapmış, makamları ayırt edememiştir.	

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Makamları Tasnif Etme*
Amaç	*Dinî musikide kullanılan basit makamları tasnif edebilme*
Malzemeler	*Makam bilgileri içeren (karar sesi, güçlü sesler ve değiştirici işaretler) kartlar.* *Grup çalışması için kâğıt, kalem, etkileşimli tahta.*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız. Her grup için bir isim belirleyiniz.
- Grup olarak üzerinde isimleri yazılı olan kartlardan seçtiğiniz makam için bilgi kartları hazırlayınız.
- Grup sayısınca hazırlamış olduğunuz bu kartları her gruba bir kart gelecek şekilde paylaşınız.
- Kartlarda verilen bilgilere göre makamları sınıflandırıp aşağıdaki gibi bir tablo hazırlayınız.
- Makam tasniflerinizi sınıfta sunup diğer gruplarla karşılaştırınız.
- Tabloyu sunarken makamları neden bu şekilde sınıflandırdığınızı açıklayınız.

Örnek Tablo

Karar Sesi	Güçlüsü	Makam Adı
dügâh perdesi	neva perdesi	buselik
rast perdesi	hüseyni perdesi	rast

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Öğrenci Adı ve Soyadı	
Değerlendirilen Grup Adı	
Değerlendiren Grup Adı	
Tarih	

Değerlendirme Kriterleri	Çok İyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Geliştirilmeli (1)
1. Makam bilgileri doğru şekilde sınıflandırılmış mı?				
2. Karar sesi ve güçlü sesler doğru tanımlanmış mı?				
3. Makamların neden bu şekilde tasnif edildiği mantıklı bir şekilde açıklandı mı?				
4. Sunum anlaşılır ve akıcı mıydı?				
5. Grup üyeleri eşit ve etkili şekilde katkıda bulundu mu?				
6. Sorulara verilen yanıtlar yeterli ve açıklayıcı mıydı?				
7. Grup, diğer gruplardan gelen geri bildirimlere açık ve saygılı mıydı?				

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Makamları İsimlendirme*
Amaç	*Basit makamları, değiştirici işaretlerine göre etiketleyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Her grup için farklı bir değiştirici işaret ya da işaretler belirleyiniz.
- Belirlediğiniz değiştirici işaretlere göre basit makamların isimlerini yazıp bir tablo hazırlayınız.
- Hazırladığınız tabloları sınıfta sunup diğer gruplarla karşılaştırınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki her bir maddeyi dikkatlice okuyarak kendi performansınızı gözden geçiriniz ve ölçütleri göz önünde bulundurarak sunumunuzu değerlendiriniz.

Ölçütler	Açıklama	Kendi Değerlendirmem
Planlama	Sunuma etkili bir giriş yapabildim mi? Konuşmamı başarılı bir şekilde sürdürüp tamamlayabildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır
Düşünsel Süreçler	Ana fikri net bir şekilde ifade edebildim mi? Fikirlerimi tekrara düşmeden sunabildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır
Söz Varlığı	Kullanmış olduğum kelimeler bağlama uygun muydu? Yabancı kelimeler yerine onların Türkçe karşılıklarını tercih edebildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır
Akıcılık	Ses tonum yeterince işitilebilir miydi? Gereksiz tekrarlar yapmadan akıcı bir sunum gerçekleştirebildim mi? Vurgu ve tonlamaya dikkat edebildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır
Bilimsel Doğruluk	Basit makamları değiştirici işaretlerine göre etiketleyebildim mi? Verdiğim bilgilerle karşı tarafı ikna edebildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır
İş Birliği	Takım içinde üzerime düşen sorumluluğu yerine getirebildim mi? Grup çalışmasına aktif olarak katılım sağlayabildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır
Zaman Yönetimi	Sunum süresini etkili ve verimli bir şekilde kullanabildim mi?	□ Evet □ Kısmen □ Hayır

- Güçlü yönlerim: .....
- Geliştirmem gereken noktalar: .....

1.3 MUSİKİŞİNASLAR: HATİB ZÂKİRÎ HASAN EFENDİ

Konuya Başlarken

1. Türk din musikisine katkıda bulunmuş musikişinaslardan kimleri tanıyorsunuz?
2. Bu isimlerin dinî musiki alanına katkılarına ilişkin neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Kaynak Avcılığı*
Amaç	*Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgi toplayacağı araçları seçebilme*

Yönerge

- Karekodda verilen bilimsel araştırma yöntemleri hakkındaki metni okuyunuz.
- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Grup hâlinde en güvenilir bilgi kaynaklarını tartışarak belirleyiniz.
- "Hatib Zâkirî Hasan Efendi" hakkında bilgi toplayacağınız araçları seçiniz.

Bilimsel araştırma yöntemleri hakkında detaylı bilgi almak için karekodu okutabilirsiniz.

Görsel 1.2: Millet Kütüphanesi

Değerlendirme

Seçmiş olduğunuz bilgi toplama aracını neden tercih ettiğinizi açıklayınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-2

20 dk

Adı	*Bilgi Topluyorum*
Amaç	*Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgileri bulabilme*

Yönerge

- Grup olarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında belirlediğiniz bilgi toplama araçlarını kullanarak araştırma yapınız.
- Ulaştığınız bilgileri öğretmeninize doğrulatmak üzere not ediniz.

Değerlendirme

Öğrendiklerinizden hareketle bilgi kaynağını doğru seçmek ne gibi faydalar sağlar? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

Sahne Sizin — Zaman Yolculuğu

40 dk

Aşağıda verilen bilgileri okuyunuz.

17. yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti musiki eğitiminde kullanılan meşk sistemi yerini nota yazımına bırakmaya başlamıştır. Devletin büyük kısmını etkileyen Batılılaşma musikide de kendini göstermiş ve sarayda opera çalınmaya başlanmıştır. Ayrıca askerî müzik de düzenlenmiştir. Müzisyenlere Batı müziği eğitimi verilmiştir. Batı enstrümanları ve nota yazımı öğrenilmeye başlanmıştır.[10]

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Avrupa müziği unsurları ile gerçekleşen bazı karşılamalara yer vermiştir. Osmanlı'nın belli bir dönemde Batı müziğine göstermeye başladığı ilginin ilk tohumlarının bu dönemde ekildiğini belirtmiştir.[11]

Musikide Batılılaşmanın yanı sıra bu dönemde Türk musikisi makamsal yapısını sürdürmüş ve birçok makam üretilmiştir.[12]

Yukarıdaki bilgilere göre:

1. O dönemde yaşayan bir musiki öğrencisi olduğunuzu hayal ederek defterinize bir günlük yazınız.
2. Günlükte işlemiş olduğunuz bir dersi ya da katıldığınız bir merasimi anlatınız.
3. Günlüğü yazarken Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye ait eserleri etkileşimli tahta ya da dijital araçlarla açıp dinleyebilirsiniz.
4. Yazdığınız günlükleri sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme

Etkinlikte zorlandığım noktalar:

.....

.....

Etkinlikte keyif aldığım noktalar:

.....

.....

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Araştır ve Keşfet*
Amaç	*Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgileri doğrulayabilme*
Malzemeler	*Poster hazırlamak için kâğıt, kalem, dijital uygulamalar vb.*

Yönerge

♪ Hatib Zâkirî Hasan Efendi (Görsel 1.3) hakkında edindiğiniz bilgileri öğretmeninize sunarak doğrulatınız.

Bilişim araçlarını kullanarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkındaki "Bestekâr Hafızlar" adlı video-yu izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Değerlendirme

Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bulduğunuz bilgiler ile videoda verilen bilgiler arasında farklılık var mı? Varsa bunlar nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 1.3: Hatib Zâkirî Hasan Efendi (temsilî)

HATİB ZÂKİRÎ HASAN EFENDİ
(öl. 1623)

(...) Mutasavvıf, bestekâr ve şair kimliği ile 17. yüzyıl ilim ve sanat hayatında adından söz ettirmiş şahsiyetlerden biridir. İzmir'in Foça ilçesinde doğan Hatib Zâkirî Hasan Efendi, çocuk yaşlarında iyi bir dinî eğitim almak maksadıyla ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. İlerleyen zamanda Eminönü Küçükpazar'daki Hoca Hayreddin Camii'nde hatiplik yapması ve mensubu olduğu Halvetiyye tarikatının zikirlerinde zâkirbaşılık yapması sebebiyle "Hatib Zâkirî" nâmı ile anılmıştır. (...)

Hatib Zâkirî Hasan Efendi, Türk Din Musikisi tarihi içerisinde yaptığı çalışmalar ve bestelediği eserlerle döneminde önemli bir bestekâr olarak haklı bir şöhret kazanmıştır. Özellikle de Cami Musikisinin en önemli türlerinden biri olan "Sela" formunda bestelediği ve günümüze kadar ulaşmış eserleri, dinî kültürümüzün en kıymetli zenginliklerinin başında gelir. (...)

Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin bestelediği bu eserlerin en önemli özelliği selanın okunuş amacı ve okunuş vaktine göre bestelenmiş olmasıdır. Sela okumanın günümüz uygulamasına baktığımız zaman bilinen bir tek selanın her vesile ile okunduğunu görürüz. Bayram sabahı, Cuma günü, kutsal gün ve gecelerde, cenaze vesilesi ile okunan hep aynı seladır. Halbuki Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin bestelediği salâların en önemli özelliği okunma vakti ve amacı için farklı olmasıdır. Yani Cuma ve Bayram günü okunan sela farklı, sabah vaktinde okunan sela farklı, cenaze vesilesi için okunan sela farklıdır. Ayrıca bu selaların sözleri de salavat cümleleri ile birlikte okunma amacı ve vakti ile bir uyum içinde bestelenmiştir. (...)

Ayrıca onun bestelediği İmam Hüseyin Mersiyesi, Na't-ı Peygamberî, Temcid-Münacâtı ve ilahileri dinî musiki külliyatımızın zirve eserleri olarak kabul edilmektedir. Bestelerinin yanında yazdığı şiirlerinin bir kısmı da ilahilere güfte olmuş ve kültür mirasımıza önemli zenginlik katmıştır. (...)[13]

(Kısaltılmıştır.)

BAYATİ BAYRAM SELASI

Yâ Mevlâ Allah

Leyse'l 'îdü limen lebise'l cedîd / İnneme'l 'îdü limen hâfe mine'l va'îd
(Bayram, yeniler giyenler için değil, Allah'ın azâbından korkanlar içindir)

Leyse'l 'îdü limen rakabe'l metâyâ / İnneme'l 'îdü limen terake'l hatâyâ
(Bayram, bineklere binenler için değil, günâhlarını terkedenler içindir)

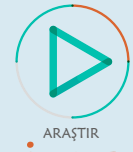
Leyse'l 'îdü limen besate'l bisât / İnneme'l 'îdü limen tecâveze 'ale's sırât
(Bayram, halılar-yaygılar serenler için değil, "Sırât"ı geçenler içindir)

Leyse'l 'îdü limen tezeyyene bi zîneti'd dünyâ / İnneme'l 'îdü limen tezevvede bi zâdi't takvâ
(Bayram, dünyâ süsleri ile bezenenler için değil, takvâ azığı ile azıklananlar içindir)

Leyse'l 'îdü limen nazara ilâ envâ'i'l elvân / İnneme'l 'îdü limen nazara ilâ cemâli'r Rahmân
(Bayram, çeşit çeşit renklere bakanlar için değil, Cemâlullah'a nazar edenler içindir)

Ve salli ve sellim 'alâ es'adi ve eşrafi nûri cemî'il enbiyâi ve'l mürselin ve'l hamdü lillâhi rabbi'l 'âlemîn...[14]

Bilişim araçlarını kullanarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi tarafından yazılan "Bayati Bayram Selasını" dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Etkinlik-4

20 dk.

Adı	*Musiki Arşivi*
Amaç	*Hatib Âkirî Hasan Efendi hakkında ulaştığı bilgileri kaydedebilme*

Ön Hazırlık

Yönerge

- Sınıfınız ya da okulunuzda bir sınıf arşivi (Örneğin genel ağ sayfası, sınıf panosu ya da bir not defteri olabilir.) oluşturunuz.
- Doğruladığınız bilgileri kullanarak Hatib Âkirî Hasan Efendi'nin hayatı, eserleri ve Türk din musikisine katkıları hakkında bir poster oluşturunuz.

Uygulama

- Posterlerinizi sınıfla paylaşınız.
- Oluşturduğunuz sınıf arşivine çalışmalarınızı ekleyiniz.

Değerlendirme

Yaptığınız arşiv çalışmasında eksik veya hatalı gördüğünüz notları aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

PERFORMANS GÖREVİ

"Hatib Âkirî Hasan Efendi Konferansı"

Amaç: Hatib Âkirî Hasan Efendi hakkında bilgi toplayabilme

Uygulama Adımları

1.4 ÇALGILAR: NEY - KUDÜM

Konuya Başlarken

1. Türk din musikisinde kullanılan çalgılardan hangilerini biliyorsunuz?
2. Sizce dinî musikide kullanılan çalgıların özellikleri ne olmalıdır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Türk müziği, binlerce yıllık tarihi boyunca birçok çalgıyı bünyesinde barındırmıştır. Ney ve kudüm çalgıları Türk müziğinin en önemli temsilcilerindendir. Ney, mistik havası ve etkileyici tonuyla; kudüm ise ritmik yapısı ve vurmalı karakteriyle Türk müziğinin vazgeçilmez unsurları olmuştur.

Görsel 1.4: Ney

BİLGİ KUTUSU

"Ney" çalgısı Mevlevilikte çok önemli bir yere sahiptir. Mevlâna'nın yazmış olduğu "Mesnevi" isimli eserinin girişinde ney ile ilgili beyitler bulunmaktadır.
(Mehmet Nuri Uygun, "Ney", *DİA*, 33/68-69)

DİNLE NEYDEN

Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları anlatıyor,
Beni kamışlıktan kestiler keseli, feryadımla erkek kadın ağlayıp inledi.
Özlem derdini anlatabilmem için ayrılıktan dilim dilim olmuş bir yürek isterim,
Kendi aslından uzak kalan herkes, yine kavuşma zamanını arar.

(Mevlana, *Mesnevi*, 1/41)

Aşağıdaki soruların cevaplarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

- Ney çalgısı hangi malzemelerden yapılabilir?
- Size göre ney çalgısının diğer üflemeli çalgılardan farkı nelerdir?
- Tasavvuf müziği içerisinde ney çalgısının önemi ne olabilir?

Bilişim araçlarını kullanarak ney çalgısının yapımı ve üflenmesi ile ilgili "Ahenk" adlı belgeselin 7. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Ney

Ney öteden beri Türk musikisinin ve özellikle tekke musikisinin vazgeçilmez sazı olmuştur (Görsel 1.4). Farsçada "kamış" anlamına gelen "nây" kelimesi Türkçede uzun süre bu şekilde kullanıldıktan sonra zamanla "ney"e dönüşmüştür. Ney üfleyene "nâyî" (neyzen) denir.

Görsel 1.5: Başpare

Ney, tek parça dokuz boğumlu bir kamışın içi boşaltılıp üzerine (biri arka kısmında) yedi adet delik (perde) açılması suretiyle yapılır. Sarı ve budaklı bir çeşit kamıştan elde edilen neyin ilk ve son boğumuna gümüş, altın veya pirinçten yapılan ve "parazvâne" adı verilen bilezikler takılır. Üst ve alt parazvâne denilen bu madenî parçalar, kamışın hassas bölgelerinde meydana gelebilecek çatlakları önlemek içindir. Ayrıca neyin sağlam kalmasını temin etmek için boğum yerlerine genellikle gümüş, altın veya başka madenlerden yapılmış tel sarılabilir.

Neyin ilk boğumu olan boğaz boğumuna "başpare" adı verilen, genellikle boynuzdan elde edilmiş, üflemeyi kolaylaştırıcı konik bir ağızlık takılır (Görsel 1.5). Yapımında fil dişi ve bağanın yanı sıra şimşir, kehribar ve ceviz gibi sert ağaçların da kullanıldığı başparelerde daha çok manda boynuzu tercih edilir.

Ney çalgısının akordu, imalatı sırasında yapılır. Diğer sazlarla birlikte rahat kullanımı veya değişik insan seslerine eşlik etme kolaylığı düşünülerek çeşitli uzunlukta ve akortta neyler yapılmıştır.[15]

Aşağıdaki soruların cevaplarını vererek arkadaşlarınızla tartışınız.

- Kudüm çalgısı hangi malzemelerden yapılabilir?
- Kudüm sazının diğer vurmalı çalgılardan farklılıkları neler olabilir?
- Tasavvuf müziği içerisinde kudüm çalgısının önemi ne olabilir?

Kudüm

Kelime olarak Arapçada "uzak bir yerden gelme, ayak basma" anlamına gelen kudüm, bazı tarikat toplantılarında özellikle Mevlevihanelerde bazen de din dışı musikide kullanılan bir usul vurma aletidir. Mevlevi tarikatı mensupları tarafından "kudûm-i şerîf" diye adlandırılan kudüm, Mevlevi mukabelesi (sema, ayin) esnasında mutripte yer alan en önemli ritim sazı olup kudüm çalana "kudümzen" veya "kudümi", kudümzenbaşına da "serkudümi" denir.

Kudüm teknesi bakırdan yapılmış, aralarında çok az bir orantı farkı bulunan ağızlarına deri gerilmiş iki tastan ibarettir (Görsel 1.6). Bakır taslar, sesin akustiği göz önüne alınarak bazen de bir miktar altın karıştırılarak dövme ile yapılır; tasların ağızlarına da en iyi sesi verdiği kabul edilen farklı kalınlıkta deve derisi gerilir.

Görsel 1.6: Kudüm

Bilişim araçlarını kullanarak kudüm çalgısı ile ilgili "Sade Saz" adlı belgeselin 2. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

İcracının oturuş vaziyetine göre sağ taraftaki pes ses veren kudüme "düm", sol taraftaki tiz ses verene "tek" ismi verilir. Sağ kudümle sol kudüm birbirinden dört ses farklıdır.[16]

Aşağıdaki soruların cevaplarını vererek arkadaşlarınızla tartışınız.

1. Sizce bir müzik eserinde ney ve kudümü bir arada kullanmak neden etkili olur?
2. Bu iki çalgıyı bir arada kullanmak dinleyiciye nasıl bir deneyim sunar?

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Sen de Söyle*
Amaç	*Ney ve kudüm çalgılarının özelliklerini tanıyabilme*
Malzemeler	*Poster hazırlamak için kâğıt, kalem, dijital uygulamalar vb.*

Yönerge

- Öğretmeninizin rehberliğinde "ney ve kudüm çalgılarının özellikleri, yapımı ve sesleri" hakkında konuşmak üzere arkadaşlarınızla bir halka oluşturunuz ve konuşma sırasını işaret eden bir nesne belirleyiniz.
- Sıranız geldiğinde konuyla ilgili düşüncenizi söyleyiniz.
- Söz almak istemediğinizde "pas" diyerek sözü bir sonraki öğrenciye bırakabilirsiniz.
- Ortaya konan düşünceleri öğretmeninizin rehberliğinde özetleyiniz.

Değerlendirme

Ney ve kudüm çalgıları ile alakalı:

Etkinlik-2

40 dk.

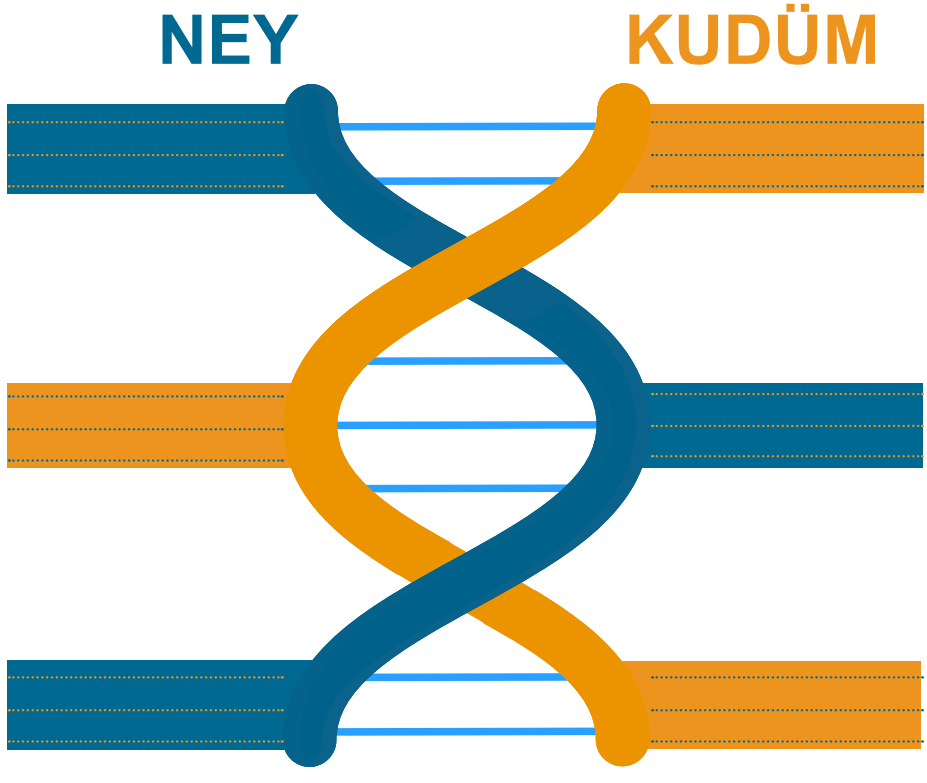
Adı	*Benzerlik ve Farklılıkları Buluyorum*
Amaç	*Ney ve kudüm çalgılarının farklılık ve benzerliklerini listeleyebilme*

Yönerge

♪ Aşağıda verilen tablodaki boş alanları verilen çalgı özelliklerine göre doldurunuz.

Özellikler	Ney	Kudüm
Şekil Özellikleri		
Ses Özellikleri		
İcra Tekniği		
Kullanıldığı Müzik Türleri		

♪ Ney ve kudüm çalgılarının benzerliklerini sarmalın iç tarafına, farklılıklarını ise dışına yazınız.

Bulmuş olduğunuz benzerlik ve farklılıkları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ney ve Kudüm Çalgıları Öz Değerlendirme Formu

Öz Değerlendirme Formu: Ney ve Kudüm Çalgılarını Öğreniyorum

Aşağıdaki ifadeleri kendi performansınıza göre değerlendiriniz. Her ifade için uygun seçeneği işaretleyiniz.

Adı Soyadı	
Tarih	

Değerlendirme İfadeleri	Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Puan
1. Ney ve kudüm çalgılarının şekil özelliklerini listeleyebiliyorum.	□	□	□	□	
2. Ney ve kudüm çalgılarının ses özelliklerini ayırt edebiliyorum.	□	□	□	□	
3. Ney ve kudüm çalgılarının icra tekniklerini ifade edebiliyorum.	□	□	□	□	
4. Ney ve kudüm çalgılarının benzerliklerini belirleyebiliyorum.	□	□	□	□	
5. Ney ve kudüm çalgılarının farklılıklarını açıklayabiliyorum.	□	□	□	□	
6. Ney ve kudüm çalgılarının dinî müzikteki rollerini belirleyebiliyorum.	□	□	□	□	
7. Kavram haritası veya anlam çözümleme tablosu oluştururken zorlanmadım.	□	□	□	□	
8. Grup çalışmalarına aktif olarak katıldım.	□	□	□	□	
9. Bu konuyu öğrenirken keyif aldım.	□	□	□	□	

Değerlendirme Sonucu: Puanlar

- Hiç Katılmıyorum: 1 puan .....
- Kısmen Katılıyorum: 2 puan .....
- Katılıyorum: 3 puan .....
- Tamamen Katılıyorum: 4 puan .....

Toplam Puan: ..... / 36 .....

Açık Uçlu Sorular:

1. Bu konuyla ilgili en çok hangi kısım dikkatinizi çekti? Neden?

.....

.....

2. Ney ve kudüm çalgıları hakkında öğrendiklerinizi günlük hayatta nasıl kullanabilirsiniz? Yazınız.

.....

.....

3. Bu konuyu öğrenirken zorlandığınız veya anlamakta güçlük çektiğiniz bir nokta oldu mu? Açıklayınız.

.....

.....

1.5 USULLER: NİM SOFYAN USULÜ

Konuya Başlarken

Ritim, estetik ve kurallar günlük hayatımıza ne gibi katkılarda bulunuyor? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Müzikten Harekete*
Amaç	*Nim sofyan usulüne uygun hareketler belirleyebilme*
Malzemeler	*Anlam çözümleme tablosu, çalgılar hakkında bilgi içeren materyaller*

Yönerge

- Akıllı tahtadan nim sofyan usulü etkinlik videosunu açınız ve izleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri, vuruşları (darpları) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.

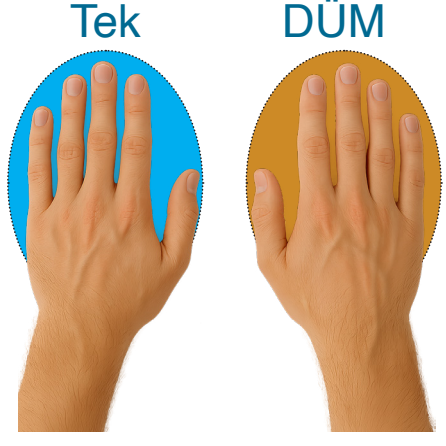
Nim sofyan usulü vuruşunu izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Nim sofyan usulü hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

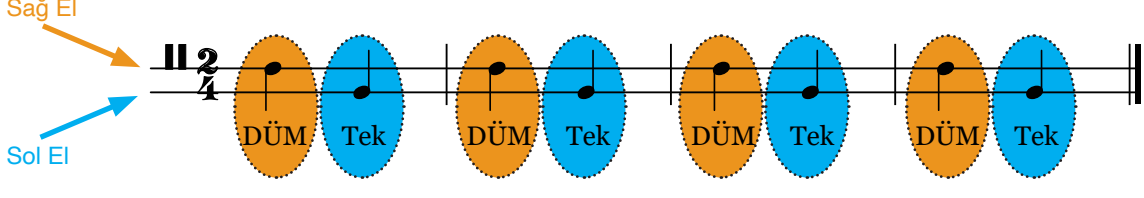
.....

.....

BİLGİ KUTUSU

Müziğin iki ana unsurundan birisi ses diğeri de ritmdir. Ritm deyiminin Türk müziğindeki karşılığı ise usuldür. Türk musikisinde "vuruş" kelimesi yerine "darp" kelimesi kullanılmaktadır. (İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsıkîsi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, 613)

Grafik 1.1: Darplar

Etkinlik-2

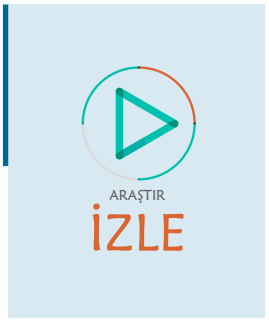
20 dk.

Adı	*Usulden Esere*
Amaç	*Nim sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde akıllı tahtadan "Derdine Derman İsteyen Gelsin" isimli eserin videosunu açınız.
- Eseri dikkatlice dinleyiniz.
- Dinleme esnasında ellerinizi düm (sağ el), tek (sol el) sözlerini söyleyerek hareket ettiriniz.

Bu etkinliği darplarınız süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.

Değerlendirme

- Nim sofyan usulü hakkında bu dersten önce neler biliyordunuz?
- Nim sofyan usulüyle ilgili bu derste ne öğrendiniz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

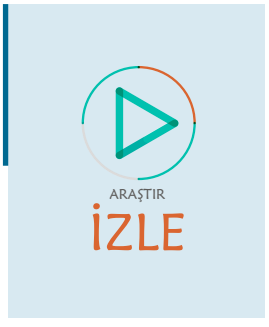
Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Usulden Sözlere*
Amaç	*Nim sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde etkileşimli tahtadan "İlim İlim Bilmektir" eserininin videosunu açınız ve dikkatlice izleyiniz.
- Verilen eserin usulünü sağ-sol vuruşları ve düm-tek heceleri ile takip ediniz.
- Bu etkinliği hece ve darplarınızla birlikte süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.
- Eserin sözlerini ve usulünü birlikte icra ederek seslendiriniz.
- Bu etkinliği sözlerini ve darplarını eksiksiz yapıncaya kadar sürdürünüz.

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktaları paylaşınız.

Etkinlik-4

Adı	*Nim Sofyan Usulü ile Grup Performansı*
Amaç	*Nim sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde ikili veya üçlü gruplara ayrılınız.
- Sunumunu yapmak üzere nim sofyan usulünde bir eser belirleyiniz.
- Bu eseri çalışarak usul uygulaması ile sununuz.

Değerlendirme

- Bu eseri tek başınıza vuruşları/darpları ile seslendirmek isteseniz yapabilir misiniz?
- Eserleri usulleri ile birlikte icra ederken zorlandığınız noktalar neler oldu? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Sahne Sizin — Nim Sofyan Usulü ile Çalışıyorum

40 dk.

- Öğretmen rehberliğinde üç gruba ayrılınız.
- Birinci grubu düm, ikinci grubu tek, üçüncü grubu ise koro olarak belirleyiniz.
- Sınıfça nim sofyan usulünde seslendireceğiniz bir eser belirleyiniz.
- Koro grubuyla eserin sözlerini seslendirirken düm ve tek grupları ile eserin darplarını uygulayınız.
- Gruplardaki öğrencileri yer değiştirerek etkinliği tekrar ediniz.

BİLGİ KUTUSU

(2/4) Nim sofyan usulü: Birleşimine başka hiçbir usul girmemiş iki zamanlı basit "usul"dür.

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsıkîsi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, 613)

Performans Görevi: Nim Sofyan Usulü ile Grup Performansı

Değerlendirme Kriterleri

Kriterler	4 (Mükemmel)	3 (İyi)	2 (Orta)	1 (Gelişmeli)	Puan
Usulün Doğru Uygulanması	Nim sofyan usulü tamamen doğru ve ritmik bir şekilde uygulanır.	Nim sofyan usulü büyük ölçüde doğru uygulanır, küçük hatalar vardır.	Nim sofyan usulü kısmen doğru uygulanır, belirgin hatalar vardır.	Nim sofyan usulü doğru uygulanmaz, ciddi hatalar vardır.	
Ritim ve Senkronizasyon	Grup üyeleri arasında mükemmel ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında ritim ve senkronizasyon yoktur.	
Müzikle Uyum	Usul, müzikle tamamen uyumlu ve estetik bir şekilde uygulanır.	Usul, müzikle büyük ölçüde uyumlu ve estetiktir.	Usul, müzikle kısmen uyumlu ve estetiktir.	Usul, müzikle uyumlu ve estetik değildir.	
Grup İş Birliği ve Dayanışma	Grup üyeleri arasında mükemmel bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iş birliği ve dayanışma yoktur.	
Performansın Genel Sunumu	Performans çok etkileyici ve profesyonelce sunulmuştur.	Performans etkileyici bir şekilde sunulmuştur.	Performans kısmen etkileyicidir.	Performans etkileyici değildir.	

Puanlama ve Geri Bildirim:

- Toplam Puan: Her kriter için verilen puanlar toplanır. Maksimum 20 puan üzerinden değerlendirme yapılır.
- Geri Bildirim: Öğrencilere, performanslarının güçlü yönleri ve geliştirilmesi gereken alanlar hakkında yazılı veya sözlü geri bildirim verilir.

Örnek Geri Bildirim:

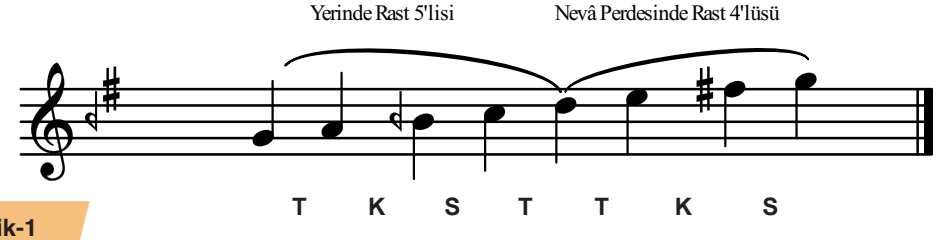
- Güçlü Yönler:
  - Nim sofyan usulünü doğru ve ritmik bir şekilde uyguladınız.
  - Grup olarak mükemmel bir senkronizasyon sergilediniz.
  - Performansınız çok etkileyiciydi.
- Geliştirilmesi Gereken Alanlar:
  - Müzikle uyum konusunda biraz daha pratik yapabilirsiniz.
  - Grup içindeki iş birliğini artırmak için gruptaki arkadaşlarınızla daha fazla iletişim kurabilirsiniz.

1.6 MAKAMLAR: RAST MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Makamları oluşturan temel bileşenler neler olabilir?
2. Makam çeşitliliğinin musikiye etkisi sizce nasıldır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

RAST MAKAMI DİZİSİ

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Rast Makamını Keşfetme*
Amaç	*Rast makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen "Sevgi Baht Olmuş" adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen rast makamının durağı, güçlüsü, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri öğretmen rehberliğinde sınıf içinde paylaşıp arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Rast makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Rast Makamı
Karar Sesi (durağı)	
Güçlüsü	
Yedeni	Irak (fa diyez)
Donanımı	

"Sevgi Baht Olmuş" adlı eseri incelemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Rast makamını oluşturan temel bileşenler hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Nota Üzerinde Rast Makamını Analiz Etme*
Amaç	*Türk musikisinin makamsal yapısını ve rast makamının temel bileşenlerini açıklayabilme*

Yönerge

- Aşağıdaki "Gül Yüzünü Rüyamızda" isimli rast makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- Rast makamın özelliklerini (durak, güçlü, seyir) nota üzerinde işaretleyiniz.
- Bu özellikleri açıklayan bir rapor oluşturunuz.
- Raporlarınızı arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktalar nelerdir? Yazınız.

.....

.....

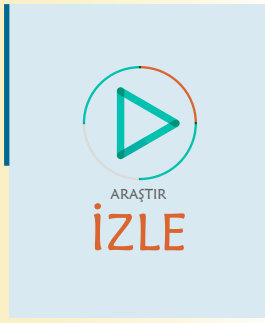
.....

.....

Sahne Sizin **Birlikte Söyleyelim**

40 dk.

- Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde rast makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- Rast makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında aşağıda verilen kriterleri dikkate alarak kısa bir müzikal yorum yazarak sınıf içinde paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1. Müzikal Özellikler
   - Eserin makamsal yapısı (rast makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
   - Eserin temposu, ritmi nasıldı?
2. Duygusal ve Estetik Özellikler
   - Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
   - Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
   - Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?
3. Kişisel Yorum
   - Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya eserin size çağrıştırdıkları nelerdi?
   - Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
   - Eserin rast makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

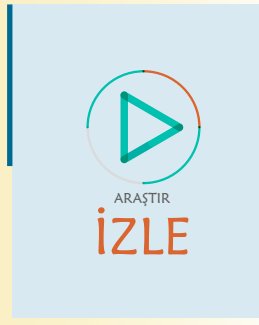
1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumunuzu sınıf içinde paylaşın ve arkadaşlarınızın yorumlarını okuyunuz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Sahne Sizin — Birlikte Söyleyelim

40 dk.

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Akıllı tahtadan rast makamında yazılmış “Erler Demine” adlı eseri açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkıda bulundu.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön: .....

Geliştirmesi gereken yön: .....

Kendinize Notlar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(Hatib Zâkirî Hasan Efendi, iki, Mevlana, ney, Mevlevî, rast, değiştirici)

1. Rast makamının karar sesi .....perdesidir.

2. Nim sofyan usulü, ... zamanlıdır.

3. Üflemeli bir çalgı olan ..... özellikle .... ayinlerinde çok önemli bir yere sahiptir.

4. Buselik makamı ..... işaret almaz.

5. ..... bayram selasını besteleyen kişidir.

B. Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise Doğru ( ), yanlış ise Yanlış ( ) kutucuğunu işaretleyiniz ve yanlış cevabın gerekçesini yazınız.

6. Dügâh, rast makamının güçlü perdesidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

7. Ney ve kudüm çalgıları aynı ses üretim biçimine sahiptir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

8. Röpriz işareti, müzikte tekrar anlamına gelir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

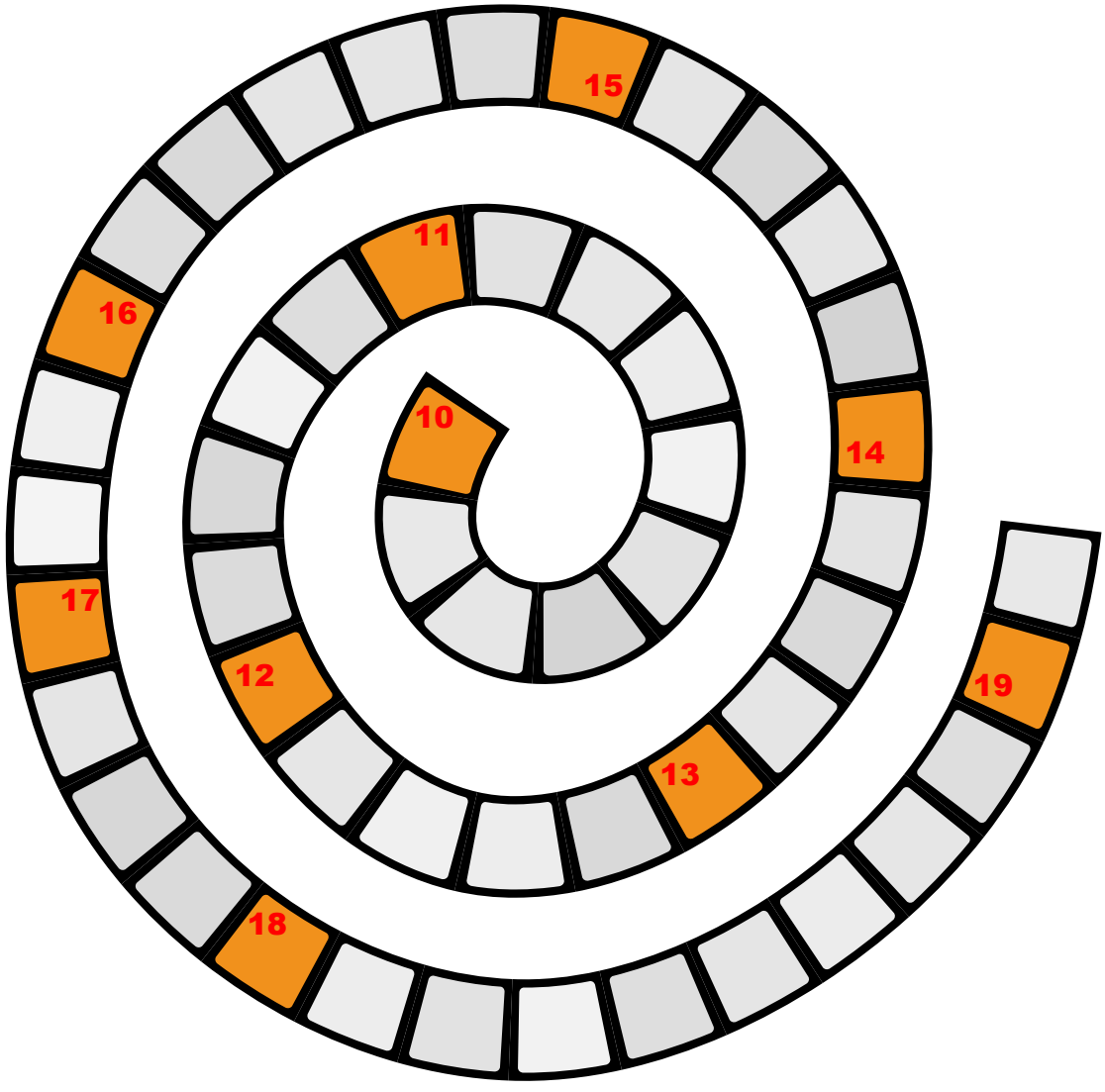
Çünkü

9. Yeden, karar perdesine en uzak ses perdesidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

C. Aşağıdaki tabloda verilen soruların cevaplarını bulmaca üzerine yazınız.

10. Bir makamın sonlandığı temel ses.
11. Bir makamdaki yedinci olarak adlandırılan perde.
12. Bir makamda dörtlü ile beşlinin birleştiği yerde olan ses.
13. Bir eserde ritmik düzeni sağlayan yapı.
14. La notasının Türk müziğindeki perde karşılığı.
15. Müzikte tekrar işareti.
16. Nefesli bir Türk müziği çalgısı.
17. Türk müziğinde sol perdesinin ismi.
18. Türk müziğinde sık kullanılan, iki zamanlı ritim kalıbı.
19. Notada sus işareti.

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

20. Basit makamların özelliklerini belirleyici kavramlar nelerdir?

21. Kudüm hakkında bildiklerinizi yazınız.

22. Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin dinî musiki alanında yaptığı çalışmalar hakkında bildiklerinizi yazınız.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

23. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde yalnızca perde adları yer almaktadır?

A) Segâh, hüseyni, sus
B) Dügâh, kürdi, rast
C) Usul, düm, karar
D) Röpriz, yeden, rast
E) Neva, yegâh, senyö

24. Aşağıdakilerden hangisi karar sesi olarak adlandırılır?

A) Bir makamın ilk sesi
B) Melodinin en yüksek sesi
C) Makamın durakladığı ana perde
D) Usulün en belirgin vuruşu
E) Makamın en çok dolaştığı perde

25. Ney çalgısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Dokuz boğumdan oluşur.
B) Tasavvuf müziğinde önemli bir yere sahiptir.
C) İlk boğumuna başpare adı verilir.
D) Vurmalı bir çalgıdır.
E) Kamıştan yapılır.

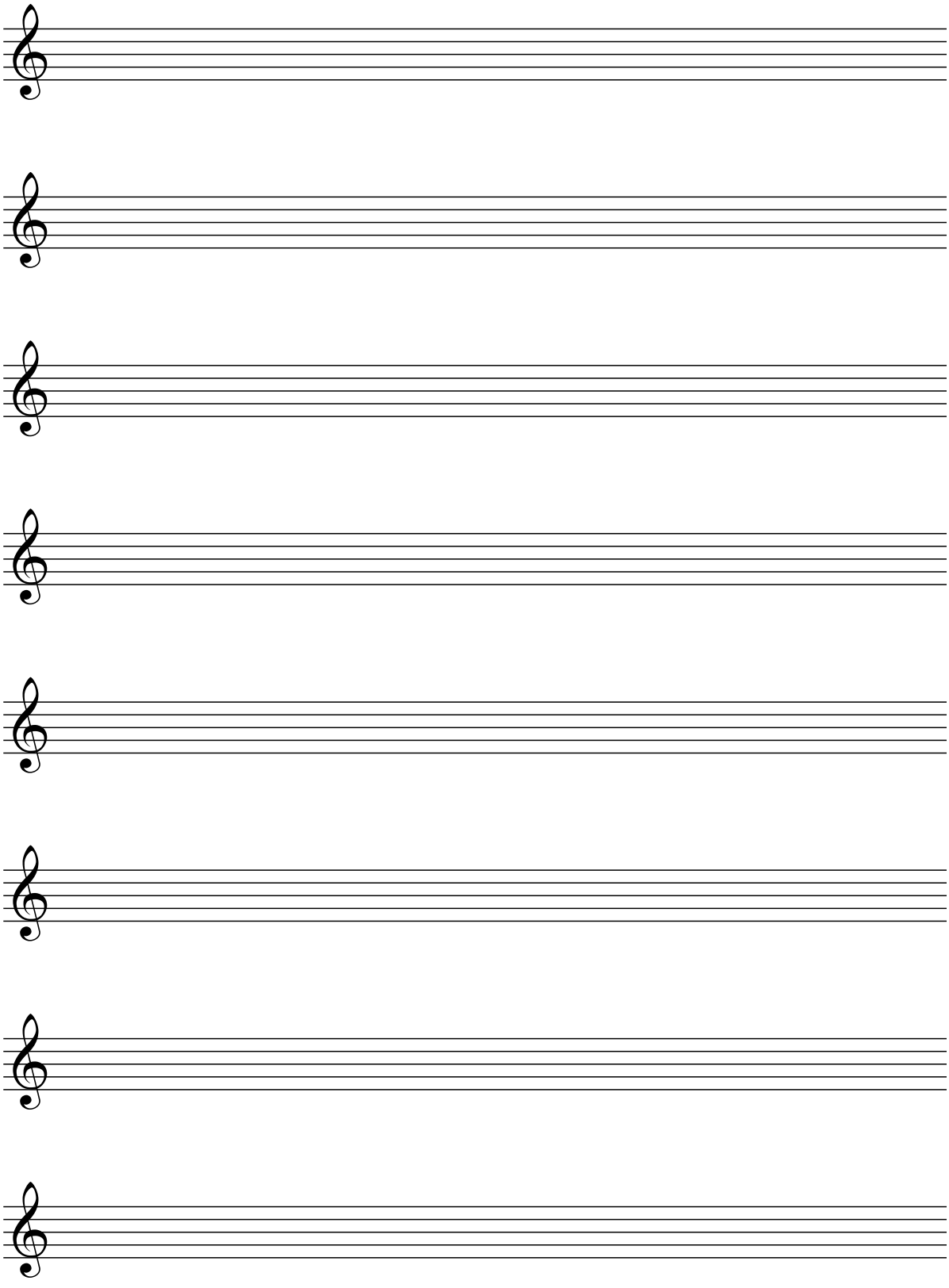
"1. Ünite Ek Ölçme ve Değerlendirme Soruları" için karekodu okutabilirsiniz.

E. Aşağıdaki "Öz Değerlendirme" formunu doldurunuz.

İfade	1	2	3	4
Basit makamları tanıyorum ve karar seslerini belirleyebiliyorum.				
Usul vuruşlarını doğru şekilde uygulayabiliyorum.				
Ney ve kudüm arasındaki farkları biliyorum.				
Nota ve sus işaretlerini tanıyorum.				
Grup çalışmalarına katıldım.				
Zorlandığım yerlerde tekrar yaptım.				
Müzik kavramlarını günlük hayatla ilişkilendirdim.				
Dinlediğim eserin makam ve usulünü tanımlayabiliyorum.				

Sonnotlar

1. Demirci, *Türk Dinî Musikisinin 100'ü*, 20-54.
2. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 47.
3. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 118.
4. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 137.
5. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 143.
6. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 179.
7. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 164.
8. Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 133.
9. Alkan, "Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Musikisi". 86-110.
10. Karakaya, "XVII.- XVIII. Yüzyıl Müelliflerinin Makam Olgusuna Bakışları", 1/ 208 ;Kutlay, "Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu", 279-283.
11. Tutu, "Evliya Çelebi'nin Kaleminden Batılı Müzik Unsurları", 215-226.
12. Karakaya, "XVII.- XVIII. Yüzyıl Müelliflerinin Makam Olgusuna Bakışları", 1/ 243.
13. Ateş, "Hatip Zâkirî Hasan Efendi (1623)" , 133, 135.
14. Özcan, "Bayram Salâsı", 5/268-269.
15. Uygun, "Ney", 33/68-69.
16. Ungay, "Kudüm", 26/322-323.

2. ÜNİTE

Tarihten Tınıya

2.1. Türk-İslam Müziğinin Tarihsel Gelişimi
2.2. Musikişinaslar: Buhurizade Mustafa Itrî
2.3. Çalgılar: Kanun-Bendir
2.4. Usuller: Semai Usulü
2.5. Makamlar: Uşşak Makamı
2.6. Makamlar: Hüseyni Makamı

▶ Bu ünitede öğrenilecek anahtar kavramlar

- **bendir**
- **hüseyni**
- **kanun**
- **semai**
- **uşşak**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa Itrî hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisinde kullanılan kanun ve bendir çalgılarını karşılaştırabilmeniz,
- semai usulüne uygun hareket edebilmeniz,
- uşşak ve hüseyni makamını dinleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF'sine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

Başlarken

Orta Asya'da Türkler'in dinî törenlerde kullandığı müzik, toplumun manevi bağlarını güçlendiren bir araçtı. Günümüzde ise tasavvuf musikisinde yer alan ilahiler ve zikirler geçmişteki bu inanç temelli müzik anlayışının İslam kültürüyle birleşerek devam ettiğini gösterir. Bu süreklilik, müziğin maneviyatı destekleyen bir unsur olarak yüzyıllardır önemini koruduğunu göstermektedir.

2.1 TÜRK-İSLAM MÜZİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Konuya Başlarken

1. Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Dinî musikide kullanılan makam ve usullerden ismini bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLGİ KUTUSU

Dinî musiki,
Türk musikisi içinde bir
form'dur (biçim).

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsıkîsi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, 96)

Etkinlik-1

40+20 dk.

Adı	*Kaynak Avcılığı*
Amaç	*Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi ile ilgili olay, konu ve durum hakkında bilgileri doğrulayabilme*

Ön Hazırlık

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Aşağıdaki konu ve kaynak türlerini inceleyiniz.

Araçlar	Konular
Makaleler	İslamiyet Öncesi
Tezler	Selçuklu Dönemi
Kitaplar	Osmanlı Dönemi
Ansiklopediler	Cumhuriyet Dönemi
Güvenirliği kanıtlanmış genel ağ bağlantıları	

- Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında bilgi toplayacağınız güvenilir bilgi kaynaklarını belirleyiniz. Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Belirlediğiniz Kaynak	Tercih Nedeni	Kullanma Şekli	Elde Edilebilecek Bilgiler

- Belirlediğiniz kaynaklardan konuyla ilgili araştırmanızı yaparak bilgi toplayınız.
- Edindiğiniz bilgileri doğrulamak üzere not ediniz.

Uygulama

- Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında topladığınız bilgileri öğretmeninize sunarak doğrulayınız.

Değerlendirme

Öğrendiklerinizden hareketle bilgi kaynağını doğru seçmenin ne gibi faydalar sağladığını arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sahne Sizin — Seyyahın Gözünden

20 dk.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar olan serüvenini takip eden bir seyyah olduğunuzu hayal ediniz. Bu seyahatinizde dinî musikinin gelişimi ile ilgili notlar aldığınızı düşünün. Bu notları aşağıda verilen alana yazınız. Yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-2

40 + 40 dk

Adı	*Poster Hazırlama*
Amaç	*Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi ile ilgili ulaşılan bilgileri kaydedebilme*

Ön Hazırlık

Yönerge

- Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında doğruladığınız bilgileri kullanarak bir sunum hazırlayınız.

Türk İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında detaylı bilgi almak için karekodu okutabilirsiniz.

Uygulama

- Sunumlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Sunum paylaşımı esnasında soru cevap tekniğini kullanarak etkileşimli bir tartışma ortamı oluşturunuz.
- Sunumlardan hareketle sınıf panosunda veya dijital ortamda sergilemek üzere Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi ile ilgili bir poster hazırlayınız.

Değerlendirme

Öğrendiğiniz bilgiler ışığında aşağıdaki zaman şeridinde boş bırakılan yerleri doldurunuz.

2.2 MUSİKİŞİNASLAR: BUHURİZADE MUSTAFA ITRÎ

Konuya Başlarken

Türk-İslam musikisine katkıda bulunan musikişinaslardan bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Büyük Itrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevkedip yer yer,
O şafak vaktinin cihangîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbîr'i.

Yahya Kemal Beyatlı

(Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, 9)

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Güvenilir Kaynaklar*
Amaç	*Türk din musikisine katkıda bulunan Buhurizade Mustafa Itrî hakkında bilgi toplayacağı araçları belirleyebilme*

Uygulama

Yönerge

♪ Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.

♪ Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa Itrî hakkında aşağıdaki araştırma konularından birini seçiniz.

Bilişim araçlarını kullanarak Itrî'nin beste lediği Segah Tekbiri dinleyiniz.

ARAŞTIR İZLE

Hayatı

Eserlerinin Seslendirmesi

Dinî Musikiye Katkıları

♪ Konuyla ilgili aşağıdaki kaynak türlerinden birini belirleyiniz.

Akademik Kaynaklar

Dijital Kaynaklar

Yazılı Kaynaklar

♪ Belirlediğiniz kaynak türünün güvenirliği hakkında görüş geliştirmek üzere konuşma halkası tekniği ile düşüncelerinizi paylaşınız.

Değerlendirme

Buhurizade Mustafa Itrî hakkında bilgi toplayacağınız kaynakların hangi özellikleri taşıması gerekir? Aşağıdaki alana yazınız, arkadaşlarınızla paylaşınız.

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-2

40 + 40 dk.

Adı	*Bilgileniyorum*
Amaç	*Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa Itrî hakkında ulaştığı bilgileri doğrulayabilme*

Ön Hazırlık

Yönerge

♪ Belirlediğiniz kaynak türünden grubunuza ait konuyla ilgili araştırmanızı yaparak bilgi toplayınız.

♪ Topladığınız bilgiler ışığında aşağıdaki sahnelerden birini seçerek oynayabileceğiniz bir tiyatro metni yazınız.

Sahne 1: Mevlevihane'de Itrî'nin Eğitimi (Itrî, Yenikapı Mevlevihanesinde eğitim almaktadır. Burada ney üflemeyi ve musikiyi öğrenmektedir. Mevlevi dervişleri ona Osmanlı musikisinin önemini anlatmaktadır.)

Sahne 2: Sarayda Itrî'nin bestekârlığı (Sultan IV. Mehmed, Itrî'nin eserlerini dinler ve ona sarayda hanende olmasını teklif eder. Itrî, Segâh Tekbiri'ni ve diğer eserlerini bestelemeye başlar.)

Sahne 3: Bayram Namazında Itrî'nin Segâh Tekbiri (Itrî'nin bestesi olan Segâh Tekbiri, bir bayram namazında camide okunur. Ulema ve halk bu eseri dinler ve ona hayran kalır.)

Sahne 4: Itrî'nin Kültürel Mirası (Itrî, yaşlanmıştır ve öğrencilerine musikinin önemini anlatmaktadır. Eserlerinin uzun yıllar unutulmadan çalınıp söyleneceği vurgulanır.)

Uygulama

♪ Hazırladığınız oyunu sınıfta sergileyiniz.

♪ Oyunlarda sunulan içeriklerin doğruluğunu sınıfça tartışınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kelimeleri yerleştiriniz.

segâh tekbir	1711	IV. Mehmed	şiir	Zâkirî
neva kâr	hat	1897	Buhurizade	musiki

- Itrî, yaşadığı dönemde _____, _____ ve _____ gibi sanat dallarında da kendini göstermiştir.
- Itrî'nin ailesine, atalarından birinin güzel koku taciri olması nedeniyle _____ ünvanı verilmiştir.
- Itrî, Osmanlı sarayında _____ Dönemi'nde hanende olarak bulunmuştur.
- Itrî'nin en meşhur eserlerinden biri olan _____, günümüzde hâlâ bayram namazlarında okunmaktadır.
- Itrî, _____ yılında vefat etmiş, Yenikapı Mevlevihanesinin bahçesine ya da Mustafapaşa Dergâhı karşısına defnedilmiştir.

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Buhurizade Mustafa Itri Posteri*
Amaç	*Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa Itrî hakkında ulaştığı bilgileri kaydedebilme*

Ön Hazırlık

Yönerge

♪ Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa Itrî hakkında doğruladığınız bilgileri kullanarak bir sunum hazırlayınız.

Bilişim araçlarını kullanarak Buhurizade Mustafa Itrî hakkındaki "Musikişinas" adlı belgeselin 1. Bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Uygulama

♪ Sunumlarınızı paylaşınız.

♪ Edindiğiniz bilgi, dijital içerik ve görselleri sınıf arşivine kaydediniz.

Değerlendirme

Buhurizade Mustafa Itrî ile ilgili sizi en çok etkileyen bilgi nedir? Yazınız.

.....

.....

Buhurizade Mustafa Itrî

(1630 - 1711)

Itrî'nin doğum tarihi kaynaklarda net olarak belirtilmese de 1630-1640 yılları arasında İstanbul'un Yayla semtinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Ataların-dan herhangi birinin güzel koku taciri olması sebebiyle ailesine Buhurizade ünvanı verilen Mustafa Efendi, şiirlerinde kullandığı "Itrî" mahlasıyla da tanınmıştır.[1]Türk mû-siki tarihinin en önde gelen birkaç simasından biri olan Itrî Efendi hânendeliği, şairliği ve hattatlığının yanı sıra özellikle bestekârlığı ile tanınmıştır (Görsel 2.1).[2]

Görsel 2.1: Itrî (Temsilî)

Itrî, Mevlevi kültürü içinde yetişmiş, dönemin önemli musikişinaslarından Hafız Post, Koca Osman ve Derviş Ömer'den dersler almıştır. Sultan IV. Mehmed'in sara-yında hanende olarak yer almış ve Osmanlı saray musikisinin önemli isimlerinden biri olmuştur.[3]

Itrî'nin bir mûsikişinas olarak asıl önemli yönü bestekârlığıdır. Türk mûsikisinin cami, tekke ve klasik mûsiki alanlarında hemen her formunda eser vermiş nâdir sa-natkârlarından olan Itrî'nin eserleri alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahiptir.[4]

En bilinen eserleri Segâh Tekbir, Salâtı Ümmiye, Rast Na'tı Peygamberî, Neva Kâr, Segâh Âyini Şerîf'tir.

Bilişim araçlarını kullanarak Itrî'nin bestelediği Salat-ı Ümmiye'yi dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Itrî'nin İslam medeniyetine kazandırdığı diğer hususlar ise camilerde "cumhur müezzinliği" çerçevesinde birtakım uygulamalar ve bunların musiki ile ilgili düzenle-meleridir. Teravih namazı esnasında "Teravih Tertibi" olarak da bilinen ve her rekatta makam değiştirmek şeklinde uygulanan kuralları düzenleyen kişi Itrî'dir.

Kesin olmamakla birlikte Buhurizade Mustafa Itrî Efendi'nin 1711 tarihinde vefat ettiği ve Edirnekapı dışındaki Mustafapaşa Dergâhı karşısına ya da mensubu olduğu Yenikapı Mevlevihanesi bahçesindeki kabristana defnedildiği ifade edilmektedir.[5]

2.3 ÇALGILAR: KANUN-BENDİR

Konuya Başlarken

1. Sizce dinî musikide kullanılan çalgıların ne tür özellikleri olmalı? Tartışınız.
2. Dinî musikide kullanılan kanun ve bendir çalgıları hakkında neler biliyorsunuz? Bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kanun ve bendir Türk din musikisinde kullanılan önemli çalgılardır. Kanun kendine has tonuyla, bendir ise vurmalı karakteriyle Türk müziğinin vazgeçilmez unsuru olmuşlardır.

Kanun

Kanunun aslen bir Türk olan, zamanın büyük filozofu ve müzik bilgini olarak tanınan Farâbî (870-950) tarafından icat edildiği rivayet edilmektedir (Görsel 2.2). Antik Çağ'da Mısır ve Sümerliler tarafından kullanıldığını gösteren bazı tarihi belgelerden başka eski bir Arap rivayetine göre kanun; 13. asırda İbn-i Hallegan'ın icat ettiği ve bu bilginin Horasanlı Bermek ailesinden olup Musul'da doğduğu söylenmektedir. Ancak Hallegan'ın kendi eserinde kanunun, Farâbî'nin buluşu olduğu şeklinde ifade ettiği de bilinmektedir.[6]

Bilişim araçlarını kullanarak kanun çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili "Ahenk" adlı belgeselin 24. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Görsel 2.2: Kanun

Günümüzde her üç tel için 6 ile 12 adet mandal görülebilmektedir. Teller göğüs üzerine birbirine paralel olarak üçer üçer gerilmiştir. Boyu 95-100 cm, 38-40 cm ve kalınlığı 4-6 cm arasında, sağ tarafı iki dik açılı bir yamuk şeklindedir. Yapımında genellikle köknar veya ladin, göğüs tahtası olarak çınar, ıhlamur, gürgen ve kayın ağaçları kullanılır. Sağ tarafta teller eşik denilen bir köprü üzerinden geçer ve bu köprünün altında rezonansı sağlayan deri bulunur. Genellikle oğlak veya balık derisi kullanılır.

Kanunda her biri üç telden meydana gelen 24 perde vardır, ayrıca isteğe bağlı olarak 26-27 perdeli kanunlar da yapılmaktadır. Yaklaşık 3.5 oktavlık geniş ses alanı ve çeşitli çalgılar arasında kendine özgü gösterişli ve ahenkli sesiyle yer eden, her türlü duyguyu zengin bir şekilde ifade etmeye uygun olan kanun, bütün parmakları kullanmayı gerektirdiğinden ve çok sesli çalışmalara uygun bir çalgı olduğundan "Türk Musikisinin Piyanosu" olarak adlandırılmaktadır.

Kanun, her iki elin işaret parmaklarına takılan özel yüksüklere tutturulmuş deniz kaplumbağasının karın altı kemiğinden yapılmış "bağa" mızraplarla, tellere vurularak çalınır. Bu mızraplar günümüzde plastik, boynuz, kehribar vb. malzemelereden de yapılmaktadır. Türk musikisinde kanunu çalan sanatçıya "kanuni" adı verilir.[7]

Kanun Türkiye'nin yanı sıra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki İslâm ülkeleriyle Balkanlar'da, Özbekistan ve Ermenistan'da da kullanılmış tarih boyunca çeşitli değişiklikler geçirmiştir.[8]

Bendir

Bendir, çeşitli işlemlerle çember şekline getirilmiş 1-1,5 cm kalınlığında bir ahşap üzerine aparat veya yapıştırıcılarla tek taraflı gerilen deriden oluşan bir vurmalı çalgıdır (Görsel 2.3). Bendir, "Hititler'in merkezi olan Anadolu'dan Orta Asya, Mezopotamya ve tüm Avrupa'ya yayılan ve genellikle elle çalma tekniğinde icra edilen bir çalgı" olarak tanımlanmıştır. Vazgeçilmez karakteristik özelliği yapımında ceviz ağacı ve hayvan derisi kullanılmasıdır.

Bilişim araçlarını kullanarak bendir çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili "Ahenk" adlı belgeselin 12. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Görsel 2.3: Bendir

Bendir çalgısı, dört unsurun tek yapı hâline getirilmesi ile oluşur:

İlk unsur kasnaktır. Ana gövdesine yani bendirin tınısal özelliklerini oluşturacak olan rezonans kutusuna kasnak denir.

İkinci unsur ise bendirin derisidir. Deri, rezonans kutusunun yani ana gövdenin şekillendireceği titreşimleri oluşturan kısımdır. Bu iki kısmın birleştirilebilmesi için çember denilen aparattan yararlanılmaktadır.

Üçüncü unsur çemberdir. Derinin kasnağa gerilmesi için kasnağın dış çapı kadar iç çapı olan, kolay esnemeyen, kuvvete dayanıklı, metal özellikli maddelerden yapılan aparattır. Derinin kenarları çembere sarılarak oluşturulan dairesel yüzey, ana gövdeye yani kasnağa gerilir. Bu parçaları kasnağın üzerine doğru sabitleyerek derinin gerilmesi görevini yerine getiren parçalar ise dördüncü unsur olan germe aparatlarıdır. Germe aparatları genellikle yüksek kuvvetlere dayanıklı sert metal özellikli malzemelerden seçilir.

Bendir diz üstünde, sehpada, bacak arasında ve elde kendine has çalma teknikleriyle ses çıkartmaktadır. Her çalma tekniğinin kendine özgü pozisyon ve tutuş şekilleri bulunmaktadır. Pozisyonların çalma tekniklerinde vuruş şekillerinden elde edilecek tonlar, pozisyon ve tutuş şekillerine göre değişkenlik göstermektedir.

Oturuş vaziyetine göre sol el ile kasnak ortasına vurmak suretiyle ''düm'' sesi, sağ el yüzük ve orta parmakla bendir kasnağına yakın yere parmak vurularak "tek" sesi elde edilir.[9]

Etkinlik-1

40 dk

Adı	*Sen de Söyle*
Amaç	*Kanun ve bendir çalgılarının özelliklerini belirleyebilme*

Yönerge

Aşağıdaki aşamaları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde kanun ve bendir çalgılarının özellikleri, yapımı ve sesleri hakkında konuşmak üzere arkadaşlarınızla bir halka oluşturunuz ve konuşma sırasını işaret eden bir nesne belirleyiniz.
- Sıranız geldiğinde konuyla ilgili düşüncenizi söyleyiniz.
- Söz almak istemediğinizde "pas" diyerek sözü bir sonraki öğrenciye bırakınız.
- Ortaya konan düşünceleri aşağıda verilen alana yazarak özetleyiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme

Aşağıdaki soruları cevaplayınız. Daha sonra cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşarak doğrulayınız.

1. Kanun hangi geometrik forma sahiptir? Bu geometrik formun kanunun sesi üzerindeki etkisi sizce ne olabilir?
2. Bendirin yapımında hangi malzemeler kullanılır?
3. Kanunun icra bakımından diğer mızraplı çalgılardan farkları nelerdir?
4. Bendir hangi geometrik forma sahiptir? Bu geometrik formun bendirin sesi üzerindeki etkisi sizce ne olabilir?

BİLGİ KUTUSU

Kanun; çeşitli şekilsel farklılıklarla Japonya'da "koto", Finlandiya'da "kantele'', Estonya'da "kannel", Rusya'da "gusli", Kore'de "kayagum" ve Arabistan'da bizdeki gibi "kanun" diye adlandırılır.

(Zeki Tez, *Müzik ve Müzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*, 315)

Etkinlik-2

40 dk

Adı	*Benden Al*
Amaç	*Kanun ve bendir çalgılarının benzerliklerini listeleyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız. Grup olarak kanun ya da bendir için bir reklam filmi senaryosu hazırlayınız.
- Reklamda çalgının özelliklerini tanıtınız. Hazırlamış olduğunuz reklamları tiyatro, slayt veya video şeklinde sunulabilirsiniz.
- Kanun ve bendir çalgılarının bulmuş olduğunuz benzerliklerini aşağıdaki kutucuklara yazınız.

Kanun

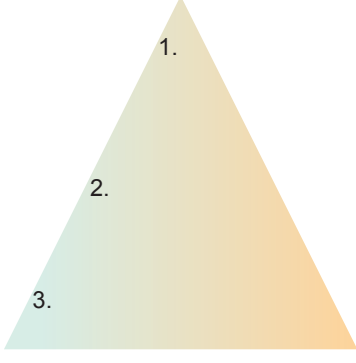
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

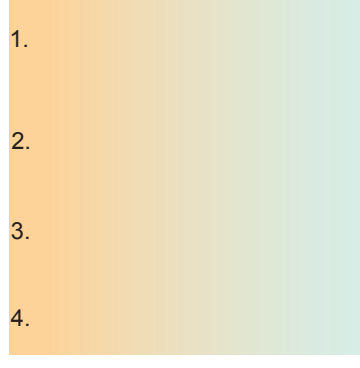
Bendir

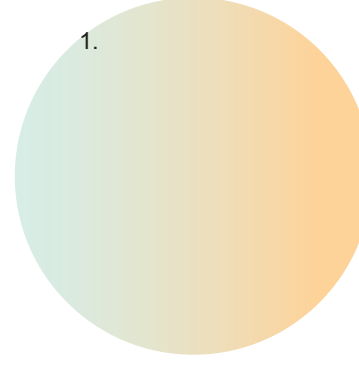
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Değerlendirme

Kanun ve bendir çalgıları hakkında öğrendiğiniz üç bilgiyi üçgenin, bu çalgılar ile ilgili ilk defa karşılaştığınız dört temel kavramı karenin, aklınıza takılan bir soruyu da çemberin içine yazınız.

Etkinlik-3

40 dk.

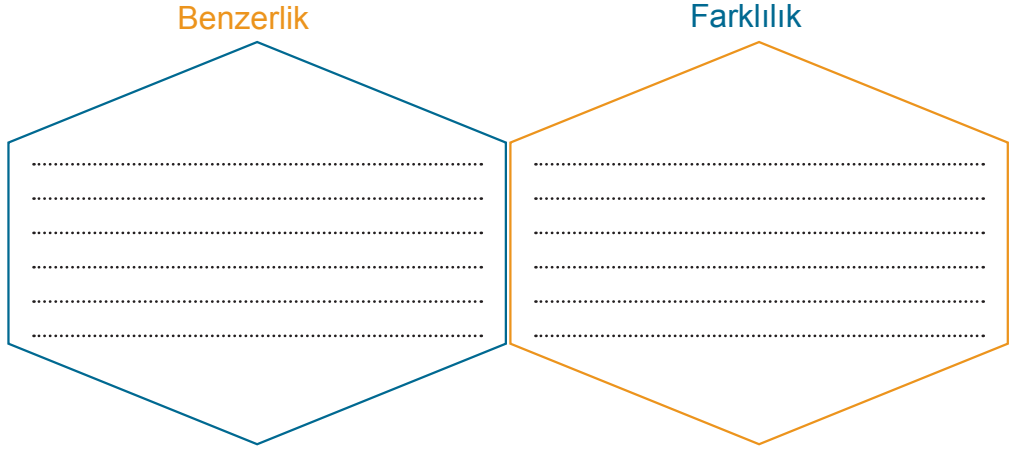
Adı	*Benzerlik ve Farklılıkları Buluyorum*
Amaç	*Kanun ve bendir çalgılarının farklılıklarını listeleyebilme*

Yönerge

♪ Kanun ve bendir çalgılarının özelliklerini aşağıdaki anlam çözümleme tablosuna yazınız.

	Kanun	Bendir
Şekil Özellikleri		
Ses Özellikleri		
İcra Tekniği		
Kullanıldığı Müzik Türleri		

♪ Belirlediğiniz özelliklerden hareketle kanun ve bendir çalgılarının benzerlik ve farklılıklarını aşağıdaki tabloda uygun yerlere yazınız.

Değerlendirme

1. Yaptığınız karşılaştırmadan ulaştığınız sonuçlarla ilgili bir paragraf yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 USULLER: SEMAİ USULÜ

Konuya Başlarken

Müzik eserlerinde kullanılan ritimlerin farklı olması sizce eserlere ne tür zenginlikler sağlar? Beyin fırtınası tekniği kullanarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Müzikten Harekete*
Amaç	*Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekodda verilen semai usulü etkinlik videosunu açınız ve izleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri, vuruşları (darpları) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri yani, vuruşları için sağ elinizi "düm" sol elinizi "tek-tek" sözlerini söyleyerek hareket ettiriniz.

"Semai usulü" etkinlik videosunu izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

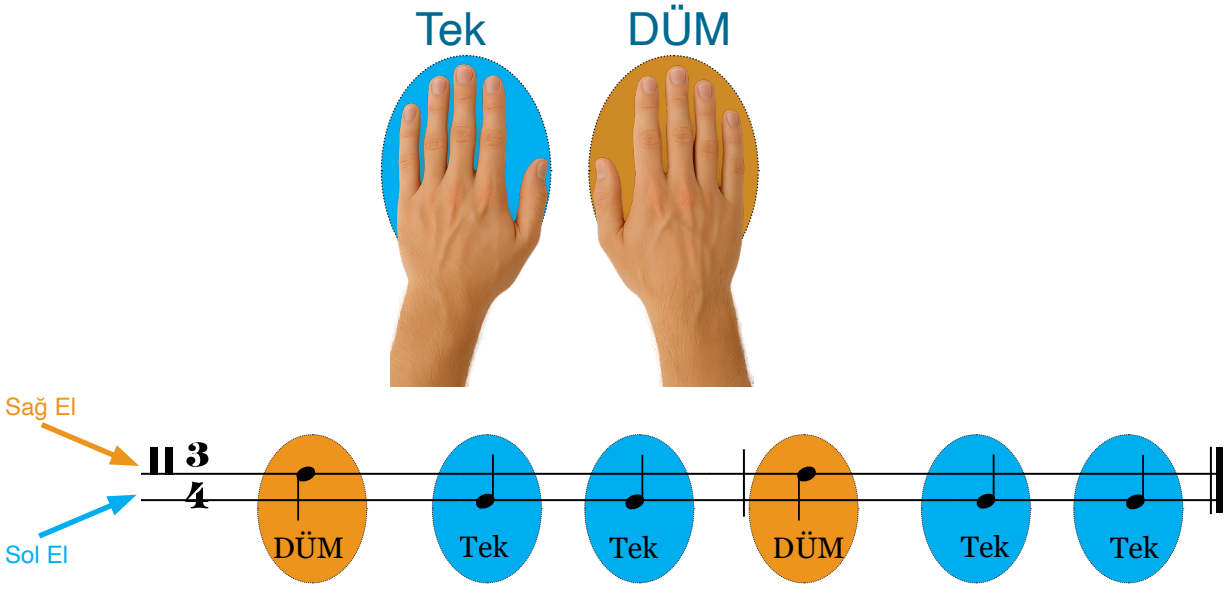
Değerlendirme

Semai usulü hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

.....

Grafik 2.1: Semai Usulü Darpları

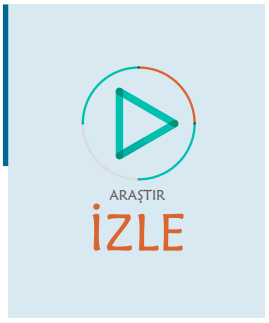
Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Usulden Esere*
Amaç	*Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde akıllı tahtadan "Uyan Ey Gözlerim" isimli eserin videosunu açınız.
- Eseri dikkatlice dinleyiniz.
- Dinleme esnasında vuruşların (darpların) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- Sağ ve sol elinizle eserin usulüne uygun vuruşlarını (darplarını) uygulayınız.
- Bu etkinliği darplarınız süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.

Değerlendirme

Semai usulünün vuruşları etkinliğinde karşılaştığınız zorlukları yazınız.

.....

.....

.....

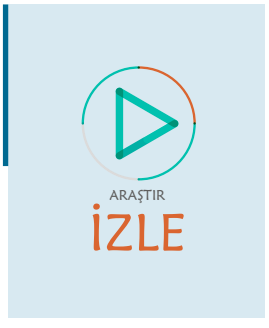
Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Usulden Sözlere*
Amaç	*Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde akıllı tahtadan "Mevlam Sana Ersem Diye" eserin videosunu açınız ve dikkatlice izleyiniz.
- Verilen eserin usulünü sağ-sol el vuruşlarınızla düm-tek hecelerini seslendirerek takip ediniz.
- Bu etkinliği süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.
- Daha sonra eserin usulünü arkadaşlarınızla birlikte icra ediniz.
- Bu etkinliği eserin darplarını yapıncaya kadar sürdürünüz.

Değerlendirme

Semai usulü ile alakalı bir etkinlik yapsanız nasıl bir yöntem uygulardınız? Yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-4

40 dk.

Adı	*Semai Usulü ile Grup Performansı*
Amaç	*Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Sunumunu yapmak üzere semai usulünde bir eser belirleyiniz.
- Bu eseri çalışarak usul uygulaması ile sununuz.

Değerlendirme

Bu eseri tek başınıza vuruşları (darpları) ile seslendirebilir misiniz?

Eserleri usulleri ile birlikte icra ederken nerelerde zorlandınız? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

Sahne Sizin — Semai Usulü ile Çalışıyorum

40 dk.

- Öğretmen rehberliğinde iki gruba ayrılınız.
- Birinci grubu darp, ikinci grubu ise koro olarak belirleyiniz.
- Sınıfça semai usulünde seslendireceğiniz bir eser belirleyiniz.
- Koro grubu ile eserin sözlerini, darp grubu ile de eserin darplarını icra ediniz.
- Gruplardaki öğrencileri yer değiştirerek etkinliği tekrar ediniz.

BİLGİ KUTUSU

(3/4) Semai usulü: Türk musikisinde kullanılan basit usullerdendir. 3/8, 3/4, 3/2'lik mertebeleri olsa da en çok 3/4'lük mertebesi kullanılmıştır.

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 615)

Performans Görevi: Semai Usulü ile Grup Performansı

Değerlendirme Kriterleri:

Kriterler	4 (Mükemmel)	3 (İyi)	2 (Orta)	1 (Gelişmeli)	Puan
Usulün Doğru Uygulanması	Semai usulü tamamen doğru ve ritmik bir şekilde uygulanır.	Semai usulü büyük ölçüde doğru uygulanır, küçük hatalar vardır.	Semai usulü kısmen doğru uygulanır, belirgin hatalar vardır.	Semai usulü doğru uygulanmaz, ciddi hatalar vardır.	
Ritim ve Senkronizasyon	Grup üyeleri arasında mükemmel ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında ritim ve senkronizasyon yoktur.	
Müzikle Uyum	Usul, müzikle tamamen uyumlu ve estetik bir şekilde uygulanır.	Usul, müzikle büyük ölçüde uyumlu ve estetiktir.	Usul, müzikle kısmen uyumlu ve estetiktir.	Usul, müzikle uyumlu ve estetik değildir.	
Grup İş Birliği ve Dayanışma	Grup üyeleri arasında mükemmel bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iş birliği ve dayanışma yoktur.	
Performansın Genel Sunumu	Performans çok etkileyici ve profesyonelce sunulmuştur.	Performans etkileyici bir şekilde sunulmuştur.	Performans kısmen etkileyicidir.	Performans etkileyici değildir.	

Puanlama ve Geri Bildirim

• Toplam Puan: Her kriter için verilen puanlar toplanır. Maksimum 20 puan üzerinden değerlendirme yapılır.

• Geri Bildirim: Öğrencilere, performanslarının güçlü yönleri ve geliştirilmesi gereken yönleri hakkında yazılı veya sözlü geri bildirim verilir.

Örnek Geri Bildirim

• Güçlü Yönler

- Semai usulünü doğru ve ritmik bir şekilde uyguladınız.
- Grup olarak mükemmel bir senkronizasyon sergilediniz.
- Performansınız çok etkileyiciydi.

• Geliştirilmesi Gereken Alanlar

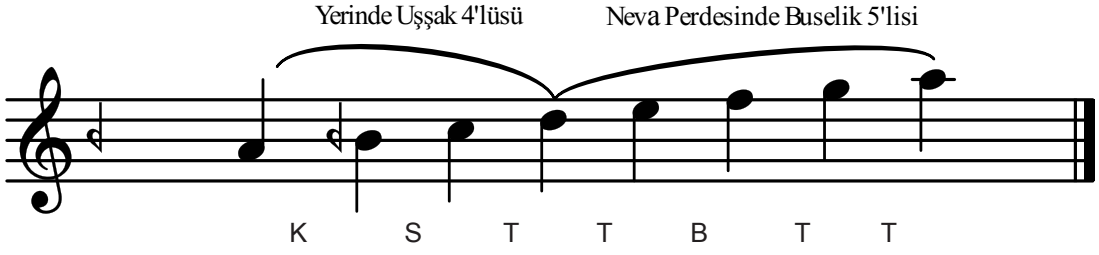
- Müzikle uyum konusunda biraz daha pratik yapabilirsiniz.
- Grup içindeki iş birliğini artırmak için daha fazla iletişim kurabilirsiniz.

2.5 MAKAMLAR: UŞŞAK MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Makamları oluşturan temel bileşenler hangileridir?
2. Makamların farklı olması musikide nasıl bir etki ortaya çıkarmaktadır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Uşşak Makamı Dizisi

Etkinlik-1

40 dk

Adı	*Uşşak Makamını Keşfetme*
Amaç	*Uşşak makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen "Şu Benim Divane Gönlüm"adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen uşşak makamının durağı, güçlüsü, yedeni, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri öğretmen rehberliğinde sınıf içinde paylaşıp arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Uşşak makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Uşşak Makamı
Karar Sesi (durağı)	
Güçlüsü	
Yedeni	
Donanımı	

"Şu Benim Divane Gönlüm" adlı eseri incelemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Uşşak makam dizisi hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Nota Üzerinde Uşşak Makamını Analiz Etme*
Amaç	*Uşşak makamının temel bileşenlerini açıklayabilme*

Yönerge

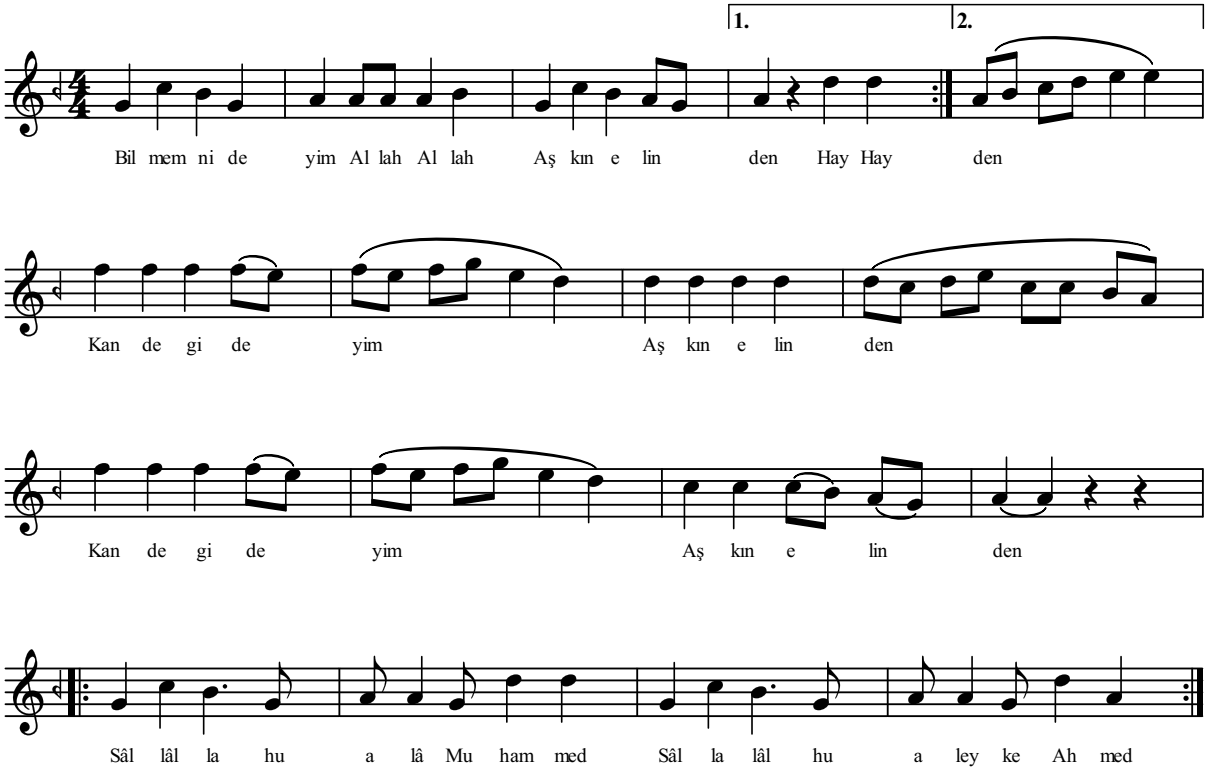
- Aşağıdaki "Bilmem Nideyim" isimli uşşak makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- Uşşak makamının özelliklerini (durak, güçlü, seyir) nota üzerinde işaretleyiniz.
- Bu özellikleri açıklayan bir rapor hazırlayınız.
- Raporlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızın raporlarını değerlendiriniz.

Bilmem Nideyim

Usül: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Beste: Hafiz Nezih TOLAN

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktalar nelerdir?

.....

.....

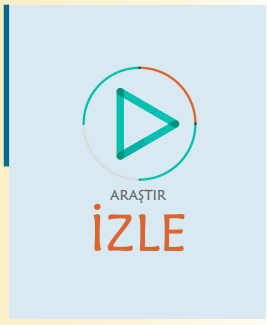
.....

.....

Sahne Sizin **Birlikte Söyleyelim**

40 dk

- Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde uşşak makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- Siz de uşşak makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında kısa bir müzikal yorum yazarak sınıf içinde paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1. Müzikal Özellikler
   - Eserin makamsal yapısı (uşşak makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
   - Eserin temposu, ritmi nasıldı?
2. Duygusal ve Estetik Özellikler
   - Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
   - Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
   - Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?
3. Kişisel Yorum
   - Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya eserin size çağrıştırdıkları nelerdi?
   - Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
   - Eserin uşşak makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Aşağıdaki alana verilen örneklerde olduğu gibi eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumunuzu arkadaşlarınızla paylaşınız ve arkadaşlarınızın yorumlarını da okuyunuz.

.....

.....

.....

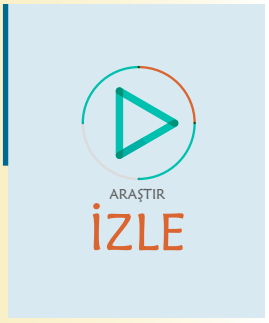
.....

.....

Sahne Sizin — Birlikte Söyleyelim

40 dk

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Akıllı tahtadan uşşak makamında yazılmış “Bu Akl-ü Fikr İle” adlı eserin videosunu açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkı sağladı.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön: .....

Geliştirmesi gereken yön: .....

Kendinize Notlar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

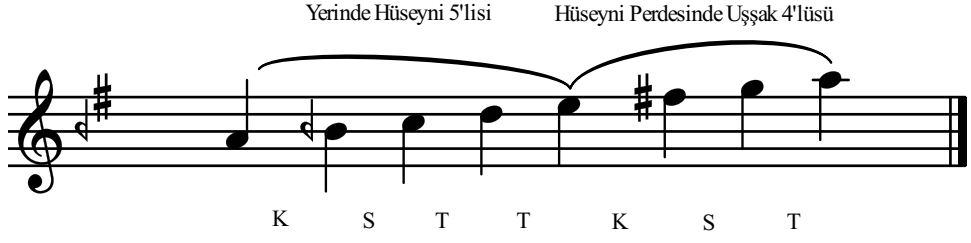
.....

2.6 MAKAMLAR: HÜSEYNİ MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Sizce Türk musikisinde makamsal çeşitliliğin sebebi nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Hüseyni Makamı Dizisi

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Hüseyni Makamını Keşfetme*
Amaç	*Hüseyni makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen "Âlemlere Rahmet Olan" adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen hüseyni makamının durağı, güçlüsü, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri sınıf içinde paylaşıp öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Hüseyni makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Hüseyni Makamı
Karar Sesi	
Güçlüsü	
Yedeni	Rast (sol)
Donanımı	

"Âlemlere Rahmet Olan" adlı eseri incelemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Hüseyni makam dizisi hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

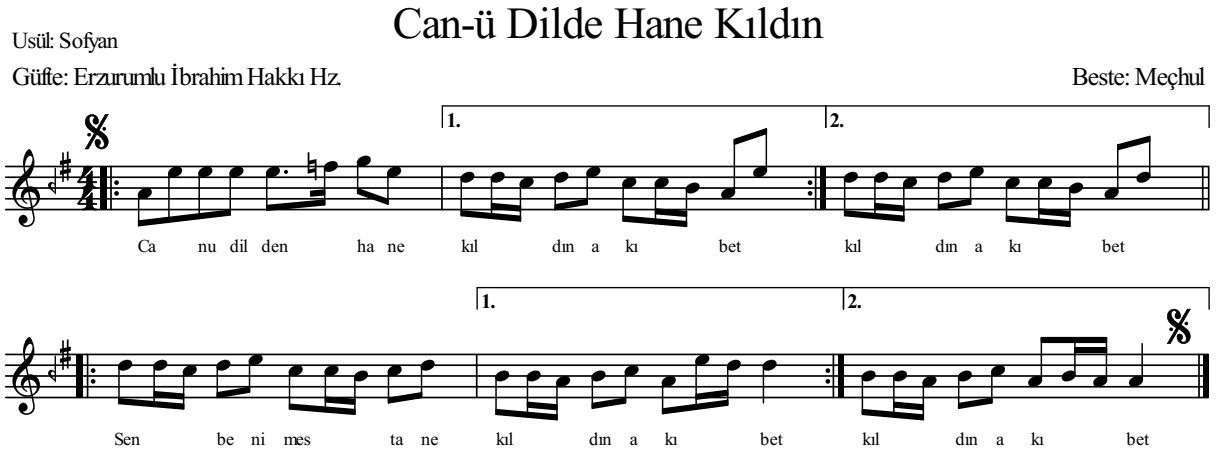
Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Makam Analizi*
Amaç	*Hüseyni makamının temel bileşenlerini açıklayabilme*

Yönerge

- Aşağıdaki "Can-ü Dilde Hane Kıldın" isimli hüseyni makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- Hüseyni makamın özelliklerini (durak, güçlü, seyir) verilen eserin notası üzerinde işaretleyiniz.
- Bu özellikleri açıklayan bir rapor oluşturunuz.
- Raporlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız ve öğretmen rehberliğinde değerlendiriniz.

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktalar nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

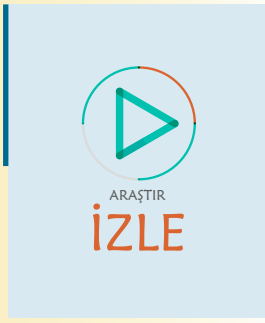
.....

.....

Sahne Sizin — Birlikte Söyleyelim

40 dk

- Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde hüseyni makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- Daha sonra hüseyni makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında kısa bir müzikal yorum yazarak sınıf içinde paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gerekenler

1. Müzikal Özellikler
   - Eserin makamsal yapısı (hüseyni makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
   - Eserin temposu, ritmi nasıldı?
2. Duygusal ve Estetik Özellikler
   - Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
   - Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
   - Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?
3. Kişisel Yorum
   - Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya çağrışımlar nelerdi?
   - Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
   - Eserin hüseyni makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi aşağıdaki alana eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumunuzu arkadaşlarınızla paylaşınız ve arkadaşlarınızın yorumlarını da okuyunuz.

.....

.....

.....

.....

.....

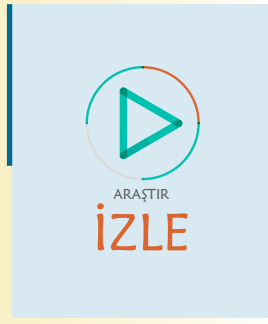
.....

.....

Sahne Sizin **Birlikte Söyleyelim**

40 dk.

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Akıllı tahtadan hüseyni makamında yazılmış “Affet İsyanım Benim” adlı eseri açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkı sağladı.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön: .....

Geliştirmesi gereken yön: .....

Kendinize Notlar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(segâh tekbir, dügâh, el, hüseyni, telbiye, Buhurizade Mustafa Itrî, üç)

1. Uşşak makamının karar sesi ..... perdesidir.

2. Semai usulü, ... zamanlıdır.

3. Türk musikisinde çok önemli bir yere sahip olan bendir ..... ile çalınan bir çalgıdır.

4. ..... perdesi hüseyni makamının güçlüsüdür.

5. ..... bestelediği ..... günümüzde bayram namazlarında okunmaktadır.

B. Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise Doğru'nun, yanlış ise Yanlış'ın yanındaki parantezi işaretleyiniz ve yanlış cevabın gerekçesini yazınız.

6. Segâh, uşşak makamının güçlü perdesidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

7. Kanun ve bendir üflemeli çalgılardır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

8. Segâh tekbiri, Buhurizade Mustafa Itrî tarafından bestelenmiştir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

9. Semai usulünün 3/2, 4/8 ve 3/4'lük mertebeleri de vardır.

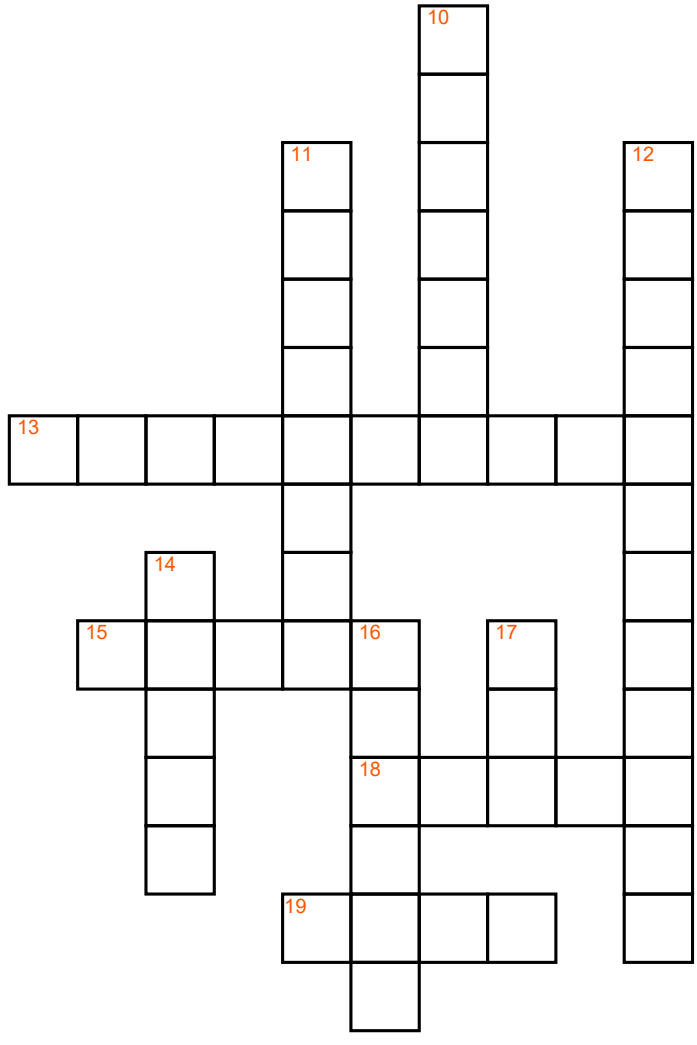
Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

C. Aşağıdaki tabloda verilen soruların cevaplarını bulmacaya yazınız.

10. Hüseyni makamını oluşturan 5'linin adı
11. Türk İslam musikisi dönemlerinden biri
12. Buhurizade Mustafa Itrî'nin bestelediği salat
13. Türk-İslam musikisinin son dönemine verilen isim
14. Türk musikisinin piyanosu olarak da isimlendirilen çalgı
15. Kanun çalgısının geometrik şekli
16. Bendir çalgısını oluşturan unsurlardan birincisi
17. Usul icra edilirken sağ el ile vurulan darp hecesi
18. 3/4' lük darplara sahip usulün adı
19. Uşşak makamının yeden sesi

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

20. Türk-İslam musikisinin dönemlerini yazınız.

_____

_____

21. Kanun ve bendir çalgıları hakkında bildiklerinizi yazınız.

_____

_____

22. Buhurizade Mustafa Itrî'nin dinî musiki alanında yaptığı çalışmalar hakkında bildiklerinizi yazınız.

_____

_____

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

23. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde uşşak makamının yedeni ve güçlüsü doğru olarak verilmiştir?

A) Dügâh, çargâh
B) Neva, dügâh
C) Buselik, neva
D) Rast, neva
E) Rast, hüseyni

24. Aşağıdakilerden hangisi Itrî'nin eserlerinden birisi değildir?

A) Salatı Ümmiye
B) Bayati Bayram Selası
C) Segâh Tekbir
D) Neva Kâr
E) Segâh Ayini Şerif

25. Kanun çalgısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A) Dokuz boğumdan oluşur.
B) Hint müziğinde önemli bir yere sahiptir.
C) İlk bölümüne mızrap adı verilir.
D) Vurmalı bir çalgıdır.
E) Sağ tarafı iki dik açılı bir yamuk şeklindedir.

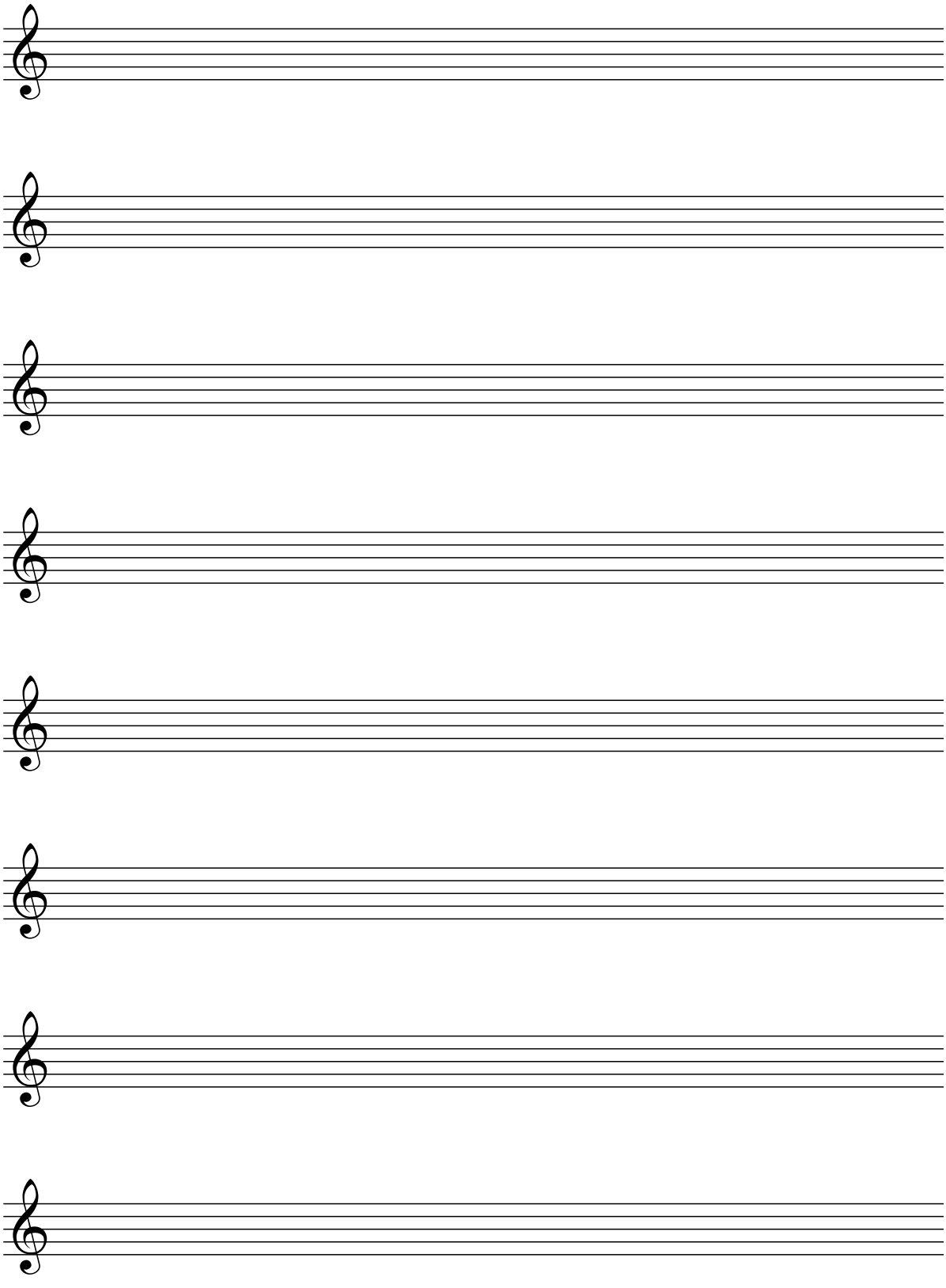
"2. Ünite Ek Ölçme ve Değerlendirme Soruları" için karekodu okutabilirsiniz.

E. Öz Değerlendirme

İfade	1	2	3	4
Uşşak ve hüseyni makamlarını tanıyorum ve karar seslerini belirleyebiliyorum.				
Usul vuruşlarını doğru şekilde uygulayabiliyorum.				
Kanun ve bendir arasındaki farkları biliyorum.				
Buhurizade Mustafa Itrî'nin dinî musiki alanında yaptıklarını biliyorum.				
Grup çalışmalarına katıldım.				
Zorlandığım yerlerde tekrar yaptım.				
Türk-İslam musikisi dönemlerini ve tarihsel gelişimini biliyorum.				
Dinlediğim eserin makam ve usulünü tanımlayabiliyorum.				

Sonnotlar

1. Avlar, “Itrî”, 147.
2. Özcan, “Buhûrîzâde Itrî Efendi”, 19/220-221.
3. Karabaşoğlu, “18. Yüzyıl”, 56-57.
4. Özcan, “Buhûrîzâde Itrî Efendi”, 19/220-221.
5. Avlar, “Itrî”, 148,151.
6. Tez, *Müzik ve Müzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*, 84, 85.
7. Açın, *Enstrüman Bilimi (Organoloji)*, 113, 152.
8. Karakaya, “Kanun”, 24, 327-328.
9. Akdağ, Bendirin Yapısına Göre Ses Özellikleri ve El-Parmak Tekniğinin İncelenmesi, 4-16.

3. ÜNİTE

Formdan Musikiye

3.1. Türk Din Musikisinde Kullanılan Formlar
3.2. Musikişinaslar: Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi
3.3. Çalgılar: Tambur-Klasik Kemençe
3.4. Usuller: Sofyan Usulü
3.5. Makamlar: Hicaz Makamı

▶ Bu ünitede öğrenilecek kavramlar

- **form**
- **hicaz**
- **klasik kemençe**
- **sofyan**
- **tambur**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- Türk din musikisinde kullanılan formları sınıflayabilmeniz,
- Türk din musikisine katkı sağlayan Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisinde kullanılan tambur ve klasik kemençe çalgılarını karşılaştırabilmeniz,
- sofyan usulüne uygun hareket edebilmeniz,
- hicaz makamını dinleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF'sine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

Başlarken

Dinî musiki, Türk-İslam edebiyatının müziğe dönüştürülmüş hâlidir. Şairlerin yazdığı ilahi ve mevlitler zamanla bestelenmiş, sözden musikiye dönüşerek toplumun hafızasında yer etmiştir. Bu iki alanda kullanılan birçok ortak form vardır. Bu ortaklığın temel sebebi her iki alanın da duygulara hitap etmesidir. Yunus Emre'nin şiirleri yalnızca yazılı veya sözlü metin olarak kalmamış; tekkelerde, mevlitlerde, cemiyetlerde musiki eşliğinde söylenerek insanların kalbine işlemiştir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i de bunun güzel bir örneğidir. Yazılı bir eser olan bu metin, zamanla bir musiki formuna dönüşerek doğum, düğün ve ölüm gibi hayatın en önemli anlarında topluluklar tarafından okunur hâle gelmiştir. Bu örnekler kültürümüzde edebiyatla musikinin inanç ve duyguyu birlikte taşıyan iki güçlü yol olduğunun göstergesidir.

3.1 TÜRK DİN MUSİKİSİNDE KULLANILAN FORMLAR

Konuya Başlarken

1. Türk din musikisinde bildiğiniz formlar nelerdir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" ifadeleriyle başlayan Telbiye duasını nerelerde duyuyorsunuz? Bu duanın anlamına ilişkin neler söyleyebilirsiniz?
3. İlahi ya da mevlit dinlemek size neler hissettiriyor? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLGİ KUTUSU

Dini musikide yer alan Kur'an-ı Kerim tilavetinde amaç musiki yapmak değil, ibadet etmektir.
(Fatih Koca-Ahmet Hakkı Turabi, "Türk Din Musikisi Formları", *Türk Din Mûsikîsi,* 73)

Dinî musiki, Türk musikisinden beslenmekte ve onun kuralları ile uygulanmaktadır. Türk din musikisinde aşağıda verilen formlar da (biçim-bölümler) bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim Tilaveti

Bilişim araçlarını kullanarak "Kur'an-ı Kerim Tilaveti" dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Son mukaddes kitap olan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ilim ve sanat dalları ile ilişkisi olduğu gibi özelde musikiyle de doğrudan irtibatı vardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim edebî olduğu kadar müzikal açıdan da bir mucizedir. Musiki, Hz. Peygamber'in teşviki ile başlamıştır. Hz. Muhammed (sav), "*Kur'an'ı seslerinizle güzelleştiriniz.*"[1] diye buyurmuştur[2]

Cami ve ibadet meclislerinde okunan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli okunuş şekilleri vardır. Güzel sesli ve musikiye aşina bir kişi tarafından her makamdan irticalen (doğaçlama) ve usulsüz olarak okunur.[3]

Tüm bunların yanı sıra Kur'an'ı musiki ile okurken dikkat edilmesi gereken kurallar vardır:

1. Kur'an'ın okunuşunda kullanılan tecvit kurallarını uygulamak.
2. Makam yapmak gayesiyle Kur'an'ı şarkıya çevirmeden okumak.
3. Harflerin mahreçlerine dikkat etmek.
4. Kur'an'ı aşırı makam ve nağmeye boğmadan okumak.

Bu kurallara uymak dinleyicileri ayetleri düşünmeye sevk eder ve dinleyicilerin Kur'an'ın okunuşundan haz almalarını sağlar.[4]

Ezan

Müslümanları günde beş vakit ibadete davet etmek amacıyla minareden okunan dinî musiki formuna ezan denir.[5] Bir sünnet olan ezan, kelime anlamıyla "bildirmek" demektir. Müslümanların ibadet vakitlerinin bildirilmesi için oluşturulmuş olan bir sistemdir.[6] Hz. Peygamber (sav), ezanı özellikle güzel sesi olan Hz. Bilal'e okutmuştur. Bu durum ezanın usulünce ve sesi güzel kullanarak okunması gerektiğine bir işaret olarak anlaşılmıştır. Zamanla kendine has tavrı içinde vakitlere uygun makam düzenlemeleri yapılmış ve Türk musikisinin ezana uyabilecek bütün makamları kullanılmıştır. Türk din musikisinde cami musikisinin en önemli formu olan ezan, müezzin tarafından çeşitli makamlarda imkân dâhilinde sade ve usulsüz (ritimsiz) okunur.

Bilişim araçlarını kullanarak "Ezan" örnekleri dinleyiniz.

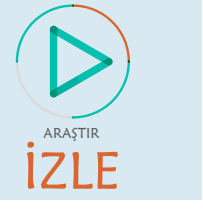
1. Güzel ezan okuyabilmek için diyafram nefesi alıp nefesi tasarruflu kullanmak.
2. Yeteri derecede makam ve musiki bilgisine sahip olmak.
3. Çok tiz ya da çok pes sesten başlamamak.
4. Lafızlara dikkat ederek gereksiz uzatmalardan sakınmak gibi bazı hususlara riâyet edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[7]

Ezan şu sözlerden oluşur: "Allahü ekber" (Allah en büyüktür [dört defa]);
"Eşhedü en lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet ederim [iki defa]);
"Eşhedü enne Muhammeden resûlullah" (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim [iki defa]);
"Hayye ale's-salâh" (haydi namaza [iki defa]);
"Hayye ale'l-felâh" (haydi kurtuluşa [iki defa]);
"Allahü ekber" (Allah en büyüktür [iki defa]);
"Lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur).
Sabah ezanında, "Hayye ale'l-felâh"tan sonra iki defa,
"es-Salâtü hayrün mine'n-nevm" (namaz uykudan hayırlıdır) sözü tekrarlanır ki buna "tesvîb" denilir.

Kamet

Ayağa kalkmak anlamına gelen kamet farz namazdan önce ezan lafızlarının daha hızlı şekilde okunmasıdır. Ezandan farklı olarak kamette, "hayye ale'l-felâh" ifadesinden sonra "kad kameti's-salâh" cümlesi yer alır. Bu ifade, namazın başladığını bildirmek ve namaza davet etmek anlamına gelir. Kametten önce okunan İhlas-ı Şerif hangi makamda icra ediliyorsa, kamet de aynı makamla okunur. Bu yönüyle kamet, makam uygulaması açısından ezanla benzerlik gösterir.[8]

Bilişim araçlarını kullanarak "Kamet" örnekleri dinleyiniz.

Musiki açısından kametin vakitlere göre belirlenmiş sabit bir makamı bulunmamakla birlikte, ezanın okunduğu makamda ya da ona yakın makamlarda icra edilmesi, makam bütünlüğünü koruma açısından önem taşır.[9]

Kamet şu sözlerden oluşur:

"Allahü ekber" (Allah en büyüktür [dört defa]);

"Eşhedü en lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet ederim [iki defa]);

"Eşhedü enne Muhammeden resûlullah" (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim [iki defa]);

"Hayye ale's-salâh" (haydi namaza [iki defa]);

"Hayye ale'l-felâh" (haydi kurtuluşa [iki defa]);

"Kad kāmeti's-salâh" (namaz başladı [iki defa]);

"Allahü ekber" (Allah en büyüktür [iki defa]);

"Lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur).

İlahi

İlahi, sözlükte "Allah'a ait, Allah'la ilgili" anlamına gelir. Edebiyatımızda Allah (cc) ve Peygamber (sav) sevgisi başta olmak üzere dinî ve tasavvufi konuları işleyen manzumelere verilen addır. Başlangıçta tüm dinî şiirler için kullanılan bu terim, zamanla tasavvufi temaları işleyen ve Türk din musikisinin makam ve usulleriyle bestelenip dinî toplantılarda okunan şiirleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bestelenmiş hâlleri de ilahi olarak adlandırılır.

Bilişim araçlarını kullanarak "İlahi" örnekleri dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

İlahiler yapı olarak şarkıya benzemektedir. Ancak sözleri, melodik yapısı ve usulleri farklıdır.[10]

Görsel 3.1: İlahi Eşliğinde Sema Töreni

Mevlit

Mevlit kelimesi, sözlük anlamı itibari ile doğumu ve doğum zamanını, İslami terminolojide ise "Hz. Peygamber'in (sav) doğum zamanını" ifade etmektedir. Türk edebiyatında Türkçe yazılan pek çok mevlit arasında şüphesiz en çok kabul gören ve günümüzde de okunmaya devam eden mevlit, Süleyman Çelebi'ye (Görsel 3.2) ait olan Vesiletü'n-necât (Kurtuluş Yolu) isimli manzum eserdir. Süleyman Çelebi, bu mevlidi 1409 senesinde yazmıştır. Kaynaklarda Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı bu eserin Sinaneddin Yusuf Çelebi (6.1565) ve Bursalı Sekban (o.?) tarafından bestelendiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır.[11]

Bilişim araçlarını kullanarak "Mevlit" örnekleri dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Bilhassa Osmanlı Dönemi'nde Müslümanların yoğun bir şekilde rağbet ettikleri mevlit başta Hz. Peygamber'in doğum gününde, mübarek gün ve gecelerde, düğün, sünnet merasimleri başta olmak üzere din büyüklerini anma, ölüm, doğum, hac veya asker uğurlaması vb. toplumsal olaylarda okunmuştur.[12]

Görsel 3.2: Süleyman Çelebi (temsilî)

Tekbir

Tekbirin anlamı, Allah'ı (cc) ululamak ve yüceltmektir. Tekbir; bayram hutbelerinde, Kurban Bayramı günleri farz namazlarından sonra ve Kur'an hatimleri sırasında sureler arasında cemaatin de katılmasıyla okunmaktadır. Bestesi Buhurizade Mustafa Itrî Efendi'ye ait olan Segâh tekbir, sahanın pek çok uzmanı tarafından Türk Musikisi'nin en büyük eseri (şaheser) olarak kabul edilmektedir. Günümüzde asker uğurlama, doğum, düğün, sünnet merasimi vb. her türlü sosyal olayda topluca okunan tekbirin cemaat üzerinde bıraktığı tesir yadsınamaz bir gerçektir. Kurban kesilirken, bayram namazı ve günlerinde, mevlit esnasında veya toplu bir dinî merasim heyecanı

Bilişim araçlarını kullanarak "Tekbir" örnekleri dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

içinde, birlikte ve besteyle okunan tekbirler, Allah'ın (cc) azametini ve kudretini bildiren kelimelerdir.

Metni şu şekildedir; "Allâhü ekber Allâhü ekber, la ilâhe illallâhü vallâhü ekber, Allâhü ekber ve lillâhi'l-hamd."[13]

Sela

Arapçada "dua" anlamına gelen sela (salat), dinî musikide Hz. Muhammed (sav) için Allah'tan (cc) rahmet ve selam dileğinde bulunulan, belirli bir besteyle icra edilen farklı güftelerin genel adıdır. Selalar, Hz. Peygamber (sav) Dönemi'nden bu yana, İslam toplumlarında farklı şekillerde okunmuştur. Sözleri Arapça olan selalar, söylendikleri yer ve zamana bağlı olarak sabah selası, cenaze selası, cuma veya bayram selası gibi adlarla anılmaktadır.

Bilişim araçlarını kullanarak "Sela" örnekleri dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Minarelerden sela okumanın nedenleri arasında şunları sayabiliriz:

1. Müminlere o günün farklı bir gün olduğunu bildirmek.
2. Müslümanların dikkatlerini çekmek.
3. Bir vefat haberini beyan etmek.[14]

Örnek bir salânın metni şöyledir: "es-Salâtü ve's-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyidenâ yâ Resûlellah" (Salât ve selâm sana olsun / Ey Allah'ın Resûlü!)
"es-Salâtü ve's-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyidenâ yâ habîbellah" (Salât ve selâm sana olsun / Ey Allah'ın sevgilisi!)
"es-Salâtü ve's-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn (ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn)." (Salât ve selâm sana olsun / Ey öncekilerin ve sonrakilerin efendisi! (Ve hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.))

15 Temmuz hain darbe girişimine karşı aziz milletimizi, hukukunu ve vatanını korumaya davet etmek için camilerde sela okunmuştur (Görsel 3.3).

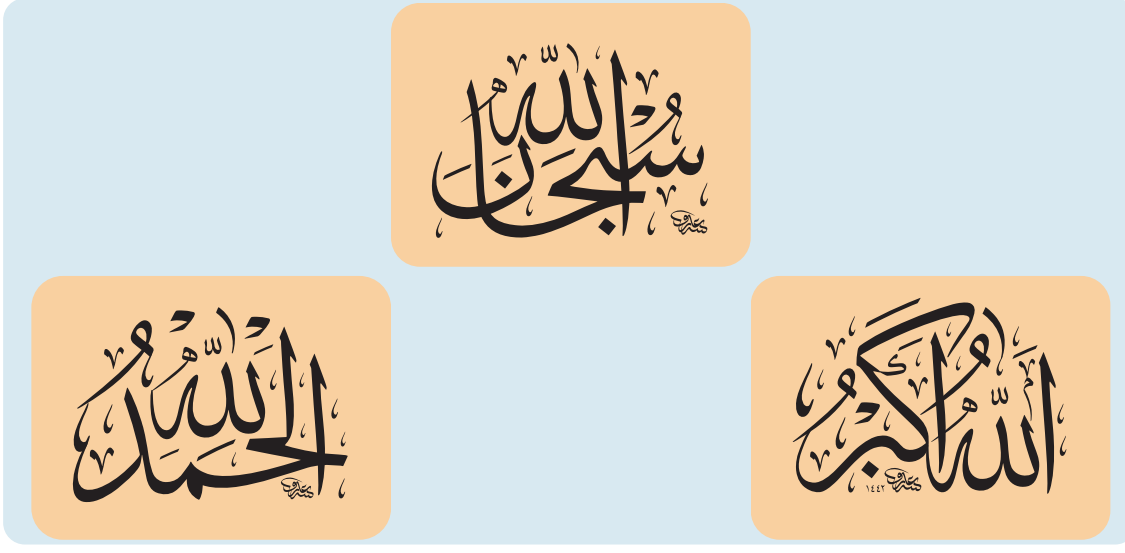
Görsel 3.3: 15 Temmuz 2016 (temsilî)

Tesbihat

Tesbih, namazlardan sonra Allah'a (cc) şükretmek, O'nun yüceliğini zikretmek için "Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allahüekber" sözlerinin okunmasından ibarettir (Görsel 3.4). Bilhassa selatin câmilerde (Osmanlı sultanlarının yaptırdıkları camiler) müezzinler tarafından yüksek sesle ve makamla okunmaktadırlar. Allah'ı (cc) noksan sıfatlardan tenzih ve takdis etmek demek olan tesbih, ramazan ayı ve mübarek gecelerde, namazdan sonra tesbihat bölümünde icra edilmektedir. "Sübhane" kelimesi ile başlayan ilahilere de tesbih denilmiştir.[15]

Bilişim araçlarını kullanarak "Tesbihat" örnekleri dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Görsel 3.4: Tesbihat Sözlerinin Hüsnühat ile Yazımı

Telbiye

Sözlükte "çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek" anlamındaki telbiye, fıkıh terimi olarak hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin aşağıdaki sözleri söylemesini ifade eder:

"Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk. Lebbeyk, lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek." (Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur.)

Telbiye, segâh makamında okunur. Telbiyenin bestesinin kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.[16]

Bilişim araçlarını kullanarak "Telbiye" örneği dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*5N1K*
Amaç	*Türk din musikisinde kullanılan formlara ilişkin değişkenleri/ölçütleri belirleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.
- İlk tabloyu doldurduktan sonra karekod ile verilen diğer formlar için de aynı uygulamayı yapınız.

Form Adı: Ezan

Ne?	
Nerede?	
Ne zaman?	
Nasıl?	
Neden?	
Kim?	

Değerlendirme Ölçütü	5 Puan	3 Puan	1 Puan
En az üç ölçütle açıklama yaptı (5N1K'dan).	Tüm ölçütleri içeriyor.	İki ölçüt içeriyor.	Bir ölçüt içeriyor veya ölçüt içermi-yor.
Açıklama net ve mantıklıydı.	Açıklama çok açık ve gerekçeli	Kısmen açıklayıcı	Yetersiz veya belirsiz
Özgün ve dikkat çekiciydi (farklı bir bakış, özgün ifade).	Yaratıcı ve dikkat çekici	Standart ifade	Yüzeysel veya eksik
Etkinlik formunu düzenli doldurdu.	Eksiksiz ve dü-zenli	Kısmen düzenli	Eksik ve dağınık

TOPLAM PUAN (En yüksek 20 puan)

17–20 puan: Harika! Konuyu çok iyi anladın ve etkili ifade ettin.

13–16 puan: Gayet iyi! Ufak tefek eksikler var ama genel olarak başarılısın.

9–12 puan: Gelişmeye açık. Dikkatini biraz daha toplaman yeterli olur.

0–8 puan: Destek gerekli. Daha çok tekrar ve yönlendirme ile gelişebilirsin.

Diğer tablolar için karekodu okutabilir-siniz.

Etkinlik-2

40 dk

Adı	*Formu Bul*
Amaç	*Türk din musikisinde kullanılan formları ayrıştırabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Türk din musikisinde kullanılan formları kavrayabilmek için arkadaşlarınızla aşağıda kuralları verilen "Anlat Bakalım" oyununu uygulama basamaklarını takip ederek oynayınız.
- Bunun için aşağıda verilen örnek karta benzer kartlar hazırlayınız.

Oyun Kuralları

1. Türk din musikisinde kullanılan formların ortak ve karakteristik özellikleri anlatılırken kullanılmaması gereken kelimeler verilen kartların üzerine yazılır.
2. Her bir kavram kartından iki adet hazırlanır ve bütün kartlar karıştırılır.
3. Oyun ekibinden bir kişi anlatıcı olarak bir kart çeker ve kullanmaması gereken kelimeleri kullanmadan karttaki kavramı arkadaşlarına kendi ifadeleriyle anlatmaya çalışır. Gruptaki diğer üyeler de Türk din musikisinde kullanılan formların ortak özellikleriyle ilgili anlatılan kelimeyi bulmaya çalışır.
4. Diğer gruptan bir kişi anlatıcının kullanmaması gereken kelimeleri kullanıp kullanmadığını kontrol eder.
5. Ekibin tek bir cevap hakkı vardır. Verilen süre içinde kavram bulunursa anlatan ekibe 2 puan verilir. Aksi durumda puan verilmez.
6. Anlatım esnasında kullanılmaması gereken kelimelerden biri kullanılırsa anlatan ekibin toplam puanından 1 puan düşürülür.
7. Sıra diğer ekibe geldiğinde aynı kurallar tekrar eder. Ekipler sıra kendilerine geldikçe anlatıcıları değiştirir. Kartlar bittiğinde oyun sona erer.
8. Tüm oyuncular en az bir defa anlatıcılık görevi üstlenir.
9. Oyun sonunda ekiplerin puanları toplanır ve en yüksek puana sahip olan ekip oyunu kazanır.

Örnek Kart

EZAN
Minare Müezzin Vakit Namaz

Değerlendirme

Sizce bu etkinlik konunun öğrenilmesine ne gibi katkılar sağlamıştır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Dinle ve Tahmin Et*
Amaç	*Türk din musikisinde kullanılan formları etiketleyebilme*

Yönerge

- Karekod ile verilen sesli örnekleri dinleyiniz.
- Dinlediğiniz örnekleri tasnif ederek isimlendiriniz.
- Buna göre aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

İcra Numarası	Form İsimleri	Kullanım Alanı	Kullanım Zamanı

Formların örnekleri için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

a) Dinlerken diğer formlar ile karıştırdığınız formlar oldu mu? Neden?

b) Formları birbirinden ayırmada hangi özellikler size yardımcı oldu?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 MUSİKİŞİNASLAR: HAMMÂMÎZADE İSMAİL DEDE EFENDİ

Konuya Başlarken

1. Sizce bir müzisyen, yaşadığı dönemin toplumunu ve insanların dinî duygularını hangi yollarla etkilemiş olabilir?
2. Bugün icra edilen bir melodiyi yüzyıllar önce yaşamış biriyle paylaşmak sizde nasıl bir duygu uyandırmaktadır?

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Kaynağını Açıkla*
Amaç	*Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında bilgi toplayacağı araçları belirleyebilme*
Süre	*20 dakika*

Yönerge

- Hammâmîzade İsmail Dede Efendi (Görsel 3.5) hakkında bilgi toplayacağınız kaynakları öğretmen rehberliğinde belirleyiniz.
- Bu kaynakları neden tercih ettiğinizi ilgili kutucuğa yazınız.

Kaynak Türü	Örnek Kaynak	Neden Seçtim?
Kitap		
Web sitesi		
Görsel/İşitsel		

Görsel 3.5: Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi (temsilî)

Bilişim araçlarını kullanarak Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkındaki "Musikişinas" adlı belgeselin 3. Bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Araştır ve Keşfet*
Amaç	*Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında bilgileri bulabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde beş gruba ayrılınız.
- Kendi grubunuz için Dede Efendi'nin

  - hayatı
  - eğitimi
  - yaşadığı dönemin özellikleri
  - eserleri
  - günümüze etkileri

  ile ilgili konulardan birini seçiniz.

- Seçtiğiniz konu ile ilgili aşağıdaki tabloyu doldurunuz:

  - Seçtiğiniz konuya dair araştırma yapmadan önceki bilgilerinizi tablodaki "Ne Biliyorum?" sütununa yazınız.
  - Seçtiğiniz konuya dair merak ettiğiniz soruları "Ne Bilmek İstiyorum?" sütununa yazınız.
  - Edindiğiniz bilgileri "Ne Öğrendim?" sütununa yazınız.

Ne Biliyorum?	Ne Bilmek İstiyorum?	Ne Öğrendim?

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Yararlandığım Kaynaklar	Kaynak güvenilir mi?	Bilimsel makale mi?	Hakem/editör değerlendir-mesinden geçmiş mi?	Bilgiler". edu/.gov" uzantılı web sitelerinden mi alınmış?	Kaynak hak-kında uzman görüşü var mı?

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Sıra Sizde*
Amaç	*Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında ulaştığı bilgileri kaydedebilme*

Ön Hazırlık

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında
  - poster - afiş - broşür
  - belgesel
  - sesli hikâye (podcast) çalışmalarından birisini kendi grubunuz için seçiniz.
- Seçtiğiniz çalışma doğrultusunda doğruladığınız bilgileri kullanarak bir ürün oluşturunuz.

Uygulama

- Seçtiğiniz konuya dair çalışmanızı yapıp sınıfta sununuz.
- Sunduğunuz bilgilerin doğruluğunu arkadaşlarınızla tartışınız.
- Sunumlarda nelerin daha iyi yapılabileceği ile alakalı geri bildirimler veriniz.
- Yapmış olduğunuz sesli hikâye, belgesel veya poster çalışmanızı doğrulayarak sınıf arşivine kaydediniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu inceleyiniz.

Grup olarak diğer gruplar için tabloya göre puanlama yapınız.

Doldurduğunuz tabloyu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Düzey	Açıklama	Puan
3- Mükemmel	Poster/broşür/afiş, belgesel, sesli kayıt; etkileyici, düzenli ve özgündür. Dede Efendi'nin hayatı, eserleri ve Türk din musikisindeki yeri açık, doğru ve özgün bir biçimde sunulmuştur. Bilgiler güvenilir kaynaklara dayanmaktadır. Yazım ve dil bilgisi hatası yoktur. Görsellerle içerik uyumludur.	20
2- İyi	Poster/broşür/afiş, belgesel, sesli kayıt genel olarak düzenlidir. Dede Efendi'nin hayatına ve Türk din musikisine olan katkılarına yer verilmiştir. Bazı yazım yanlışlıkları ya da ifade bozuklukları vardır fakat bu durum anlamı bozmamaktadır. Görseller uygundur fakat sınırlı kullanılmıştır. Kaynak kullanımı yeterlidir.	10
1- Geliştirilmeli	Poster/broşür/afiş, belgesel, sesli kayıt içeriği yüzeyseldir. Bilgiler eksik veya genel geçer ifadelerle sınırlıdır. Görsel ve metin uyumu zayıftır. Yazım ve imla hataları dikkat dağıtacak düzeydedir. Kaynak ya belirtilmemiş ya da yetersizdir.	5

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi

(1778- 1846)

9 Ocak 1778 İstanbul Şehzadebaşı'nda doğdu. Babası, uzun süre Cezzâr Ahmed Paşa'nın mühürdarlığını yapan Süleyman Ağa, annesi Rukiye Hanım'dır. Doğumu kurban bayramının ilk gününe rastladığı için kendisine İsmail adı verilmiş, Mevleviyye tarikatına mensup olduğundan "İsmail Dede", "Dede Efendi", babasının hamam işletmeciliğiyle meşgul olmasından dolayı "Hamâmîzâde" (Hammâmîzâde) diye tanınmıştır.

Öğrenciliği sırasında sesinin güzelliğinden dolayı ilahicibaşı olan İsmail, ilk mûsiki derslerini Anadolu Kesedarı Uncuzâde Mehmed Emin Efendi'den aldı. Düzenli olarak devam ettiği Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Ali Nutkî Dede ile kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede ve devrin ileri gelen diğer mûsikişinaslarından faydalanarak kendini yetiştirmiştir. Ney üflemeyi de Abdülbâki Nâsır Dede'den öğrendiği söylenir.

İsmail Dede Efendi eserlerinin üslup ve melodik yapı açısından farklılığı III. Selim tarafından fark edilerek saraya davet edilmiştir. II. Mahmut Dönemi'nde ise sarayla ilişkileri gelişmiş olup müezzinbaşılığa getirilmiştir. Ayrıca bizzat padişah tarafından Murassa İmtiyaz nişanı ile mükâfatlandırılmıştır. Onun mûsiki hayatındaki en parlak dönemi II. Mahmud devridir. Bu dönemde 1824-1839 yılları arasında yedi adet Mevlevî âyini bestelemiştir.

Batı müziği etkisinin gün geçtikçe arttığı Abdülmecid devrinde bu durumdan rahatsız olduğu ve rahatsızlığını "artık bu oyunun tadı kaçtı" şeklinde özetlediği söylenir. Öğrencileri ile birlikte padişahtan hacca gitmek için izin aldı. Yakalandığı kolera hastalığından kurtulamayarak 29 Kasım 1846 tarihinde Mina'da vefat etti. Mekke'deki Cennetü'l-muallâ'da Hz. Hatice'nin ayak ucuna defnedildi.

İsmail Dede Türk mûsikisinin ayin, durak, tevşîh, savt, ilahi, peşrev, saz semaisi, kâr, kârçe, kâr-ı nâtık, murabba, semai, şarkı, türkü, köçekçe gibi dinî ve din dışı sahadaki hemen her formunda eser vermiştir. Bestelerinde dikkati çeken en önemli özellik klasik üslûbun korunmuş olmasıdır. Mûsiki sanatındaki bütün estetik değerlerin yer aldığı ve bilhassa melodik çeşitlilikle akıcılığın gözlendiği eserlerinde geleneğe bağlılığın yanında yeni arayışlar da dikkati çeker. Musikiye yeni bir üslûp ve kimlik kazandıran İsmail Dede, ayrıca hafızasındaki eserlerle geçmiş-gelecek arasında köprü vazifesi görmüş ve birçok eserin yeni nesillere ulaşmasını sağlayarak Türk musikisine önemli bir hizmet yapmıştır.

İsmail Dede 500'ün üzerinde eser bestelemiş, bazılarının güfteleri de kendisine ait olan bu eserlerin çoğu günümüze ulaşamamıştır. Yılmaz Öztuna, Dede Efendi adlı eserinde zamanımıza notası gelen 294 bestesinin listesini vermiştir. Ayrıca çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir.[17]

Ben seni sevdim seveli kaynayıb coştum,
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım,
Mecnûn-i sergerdan olub dağlara düştüm,
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım.

Sor güle bülbül ne çeker hârın elinden,
Bir dahi gül koklamayım nâdan elinden,
Nerede mesken tutayım dilber elinden?
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım.

Ben seni sevdim seveli döndüm deliye,
Huyunu benzettim hele hûri, meleğe,
Gönlümü vermiştim sana geri almaya,
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım.

İsmail Dede Efendi

(Fatih Salgar, *Dede Efendi,* 153)

3.3 ÇALGILAR: TAMBUR-KLASİK KEMENÇE

Konuya Başlarken

1. "Yaylı çalgı" ve "telli çalgı" denince aklınıza hangi müzik aletleri geliyor? Tambur ve kemençeyi bu iki gruptan hangisine dahil edersiniz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Tambur

Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgıya verilen addır (Görsel 3.6).[18]

Tamburun yarım küre biçimindeki gövdesi ısıtılarak hilâl biçiminde eğilen, uçları sivri ahşap dilimlerin yan yana yapıştırılmasıyla yapılır. Çapı 35 cm kadardır. Yaklaşık 1 m uzunluğundaki sap, gövdenin içine yapıştırılan bir takozda açılan kırlangıç kuyruğu biçimindeki yuvaya gömülerek gövdeyle birleştirilir. Sapı daha kısa ve daha uzun olan tamburlar da vardır. Burguluk sapın uzantısıdır. Burgulukla sapı ayıran delikli eşiğin önünde çentikli bir baş eşik bulunur. Gövdenin kenarındaki delikli tel takozu sapın tam karşısındadır. Buradan çıkan tellerin her biri göğsü ve sapı aştıktan sonra ikisi de genellikle kemikten yapılan önce çentikli ve ardından delikli eşikten geçer ve kendi burgusuna sarılır. Göğüs oldukça ince (1,5-2 mm) bir ladin veya köknar plakasıdır. Çoğu zaman ardıç ağacından yapılan köprü biçimindeki asıl eşik tel takozundan yaklaşık 10 cm uzaktadır ve göğüs üzerinde tellerin basıncıyla hareketsiz durur. Göğsün eşiğin altında kalan bölümü tellerin basıncıyla çukurlaşır.

Bir tamburun göğsü ne kadar çukurlaşmışsa saz o kadar olgun sayılır. Bu çukurlaşma zamanla gövdenin dilimlerinin arasının açılmasına, dolayısıyla gövdenin dağılmasına yol açtığından günümüzde tambur yapanlar takmadan önce göğsü çukurlaştırmayı tercih etmektedir. Arkası yuvarlak, önü düz olan sap eğilmeye, çarpılmaya ve özellikle tellerin çekmesiyle öne gelmeye yatkındır. Sapı uzunluğuna oranla çok küçük bir takozla gövdesine takıldığından tambur fiziksel olarak sorunlu bir sazdır.

Eski tamburların zamanımıza ulaşmamasının başlıca sebebi, ince göğüsleri çok geçmeden parçalandığı ve sapları eğildiği için kısa zamanda çalınamaz duruma gelmeleridir. Eskiden bağırsak kirişten bağlanan perdeler için bugün hemen bütün tamburiler naylon perde kullanmaktadır. Günümüzde tamburun sapında yaklaşık altmış perde vardır. Tamburiler ihtiyaç duydukları aralıklara yeni perde veya perdeler ekletebilmekte yahut sıklıktan dolayı aralıklardaki bazı perdeleri iptal edebilmektedir. Ana perdeler değilse bile ara perdeler, bazı nağmeleri daha uygun aralıklarla icra edebilmek için hafifçe sağa veya sola kaydırılabilir.[19]

Tamburun 7 teli vardır. Telleri çelik ve pirinçtendir. Mızrabı ise bağa denilen deniz kaplumbağasının karın altı kemiğinden yapılır. [20]

Türk tamburu, Türk mûsikisinde yüzyıllardan beri kullanılan tambur, itibarının çok arttığı XVIII. yüzyılda önemli biçim değişiklikleri geçirmeye başlamış, boyutları, biçimi ve çalınışıyla muhtemelen aynı kökenli olduğu diğer tamburlardan büyük ölçüde ayrılmıştır. Bu sebeple Türk tamburu yalnız Türkiye'de kullanılan tek çalgı durumundadır. Tambur, Türk mûsikisi perde sistemini gözle görülür hale getiren ana çalgı diye kabul etmiştir.[21]

Bilişim araçlarını kullanarak Tambur çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili "Ahenk" adlı belgeselin 4. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Görsel 3.6: Tambur

BİLGİ KUTUSU

Bugün mevcut en eski Türk tamburu Londra'daki Victoria & Albert Museum'dadır (South Kensington Museum).
(Fikret Karakaya , "Tambur", *DİA*, 39/ 553 - 556)

Klasik Kemençe

Keman kelimesi, dilimize Farsçadan girmiş olup bu dilde "eğmek" anlamına gelen "hemiden" fiilinden yapılmıştır. "Yay" veya "kavis" demektir. Keman-çe ise yine Farsça kuralına göre "küçük keman" demektir. "Kemançe" sözü dilimizin ses uyumu kuralına göre "kemençe" ye dönüşmüştür.[22]

Türk musikisinin önemli yaylı sazı olan kemençe ıklığdan gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Orta Asya'dan Türkler tarafından getirilmiş olan kemençe Asya ve Avrupa'ya yayılmıştır.

Bilişim araçlarını kullanarak Klasik Kemençe çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili "Ahenk" adlı belgeselin 14. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Klasik Türk mûsikisinde kullanılan kemençe için XIX. yüzyılın ortalarına kadar görülen "armudî kemençe, fasıl kemençesi" gibi adlar yerini artık "klasik kemençe"ye bırakmıştır.

Klasik kemençe; (Görsel 3.7) 40-41 cm boyunda, 14-15 cm genişliğinde olup yarım armudu andıran gövdesi, elips biçimindeki burguluğu (kafa) ve sapı (boyun) tek bir ağaç parçasından yontulup oyularak yapılır. Göğsünde yuvarlak kenarları dışarıda olmak üzere "D" biçiminde iki iri delik bulunur. Eşik bir ucu can direğine, diğer ucu göğse basacak biçimde bu iki deliğin arasına yerleştirilir. Çalgının arka tarafında bir sırt oluğu vardır. Bu oluk, boynun uzantısı olup kafanın ortalarına kadar uzanan ve mihrap adı verilen üçgen çıkıntının ucundan başlayıp ortada genişler ve gövdenin alt ucunda "kuyruk takozu" denilen özel çıkıntının yakınında sivri bir uçla son bulur. Kuyruk takozuna takılan kiriş veya metal kuyruğa bağlanan tellerden her biri eşiğin üzerinden geçip kendi burgusuna sarılır. Kemençenin üzerinde bulunan bağırsaktan yapılmış üç tel sırasıyla yegâh (pes re), rast (sol) ve neva (tiz re) seslerine akortlanır. Yalnız yegâh telinin üzerinde gümüş sargı bulunur.

Günümüz sazlarında sentetik raket telleri, alüminyum sargılı bağırsak veya suni ipek tellerle krom sargılı çelik keman telleri kullanan müzisyenler de vardır. 14-15 cm uzunluğunda olan ve icra esnasında göğse dayanan burgular kafada bir üçgenin köşelerini oluşturur. Eşikle burgu arasında kalan kısa tellerin uzunluğu 25,5-26 cm kadardır. Tellerin titreşimini çalgının sırtına ileten "can direği", nevâ telinin altına gelecek biçimde eşikle sırt arasına yerleştirilir. Ayrıca sırtta tam eşiğin altına gelecek şekilde 3-4 mm çapında bir delik açılır.

Kuyruk takozunun sol dize, burguların göğse yaslanıp düşey konumda tutularak veya iki diz arasına konarak çalınan kemençenin telleri tuştan 7-10 mm yüksektedir ve perdeler tırnakla yandan hafifçe itilerek bulunur. Yaklaşık 60 cm uzunluğunda olan ve avuç içi yukarı bakacak biçimde tutulan yayın kılları icra sırasında sağ elin orta parmağıyla gerilip gevşetilebilir.

Eskiden kemençenin kafası, boynu ve sırt oluğu genellikle fildişi, sedef veya bağa kakmalı yapılırdı. Günümüzde sırtı ve göğüs deliklerinin çevresi sedef, fildişi veya bağa plakalarla yahut oyma-kakma motiflerle süslenmiş kıymetli bazı kemençelere koleksiyonlarda rastlanmaktadır.[23]

Görsel 3.7: Klasik Kemençe

BİLGİ KUTUSU

Türk musikisinin en değerli bestecilerinden olan Sultan III. Selim, ney üfler, tambur çalar, "İlhamî" takma adıyla şiirler yazardı. Şehzadelik ve padişahlık yılları, Türk musikisi tarihinin en parlak çağıdır.
(Zeki Tez, *Müzik ve Müzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*, 219)

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	*Sen de Söyle*
Amaç	*Tambur ve klasik kemençe çalgılarının özelliklerini belirleyebilme*

Yönerge

♪ Tambur ve klasik kemençe çalgılarının özelliklerini aşağıdaki tablolara yazınız.

Değerlendirme

Bu iki çalgının dinî musikide kullanılma sebebi sizce ne olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Benzerlikleri Buluyorum*
Amaç	*Tambur ve klasik kemençe çalgılarının benzerliklerini listeleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki tabloda verilen ifadeleri okuyunuz.
- Verilen ifade her iki çalgı için de doğru ise "x" işareti koyunuz.
- Sadece birisine aitse, ait olduğu çalgının adını yazınız.

Özellik	Onay	Çalgı Adı
Telli çalgıdır.	☐	
Ahşap malzemeden yapılmıştır.	☐	
Yay yardımıyla ses çıkarır.	☐	
İki farklı şekilde ses üreten, çalınan formu vardır.	☐	
Dinî musiki dışında kullanılmaz.	☐	
Perdeli çalgıdır.	☐	

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Değerlendirme Kriteri	Puan	Öğrencinin Aldığı Puan
Doğru eşleştirme: Tabloya yerleştirilen her doğru ifade	2	
Yazılı açıklama: Ortak yönlerden en az üç tanesini açık ve doğru biçimde yazma	3	
Yazım kurallarına uyum ve düzgün ifade	4	
Toplam Puan		

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Farklılıklar Zenginliktir*
Amaç	*Tambur ve klasik kemençe çalgılarının farklılıklarını listeleyebilme*

Yönerge

- Çok ünlü bir çalgı yapım ustası olduğunuzu, uzak bir şehirde bulunan öğrencinizin sizden yardım istediğini hayal ediniz.
- Aşağıdaki alana öğrencinize gönderilmek üzere tambur ve klasik kemençe çalgılarının farklılıkları ile alakalı bir elektronik posta yazınız.
- Yazacağınız bu iletide çalgıların sadece farklılıklarına değil aynı zamanda yapım teknikleriyle alakalı bilgilerine de yer veriniz.

Aa

Kime:

Bilgi:

Konu:

Kimden:

Değerlendirme

Sizce iki çalgının en önemli farkı ve bu farklılığın çalgı üzerindeki etkisi nedir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.4 USULLER: SOFYAN USULÜ

Konuya Başlarken

1. Sizce ritmin müzik üzerindeki etkileri nelerdir?

Her usulün kendine özgü darpları bulunmaktadır. Türk musikisinde usul kavramı eserin temposunu belirtmektedir.

Etkinlik-1

40 dk

Adı	*Müzikten Harekete*
Amaç	*Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmeniniz rehberliğinde karekod aracılığıyla sunulan sofyan usulü etkinlik videosunu izleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri, vuruşları (darpları) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri yani vuruşları için sağ elinizi "dü-üm", "te" sol elinizi "ke" sözlerini söyleyerek hareket ettiriniz.

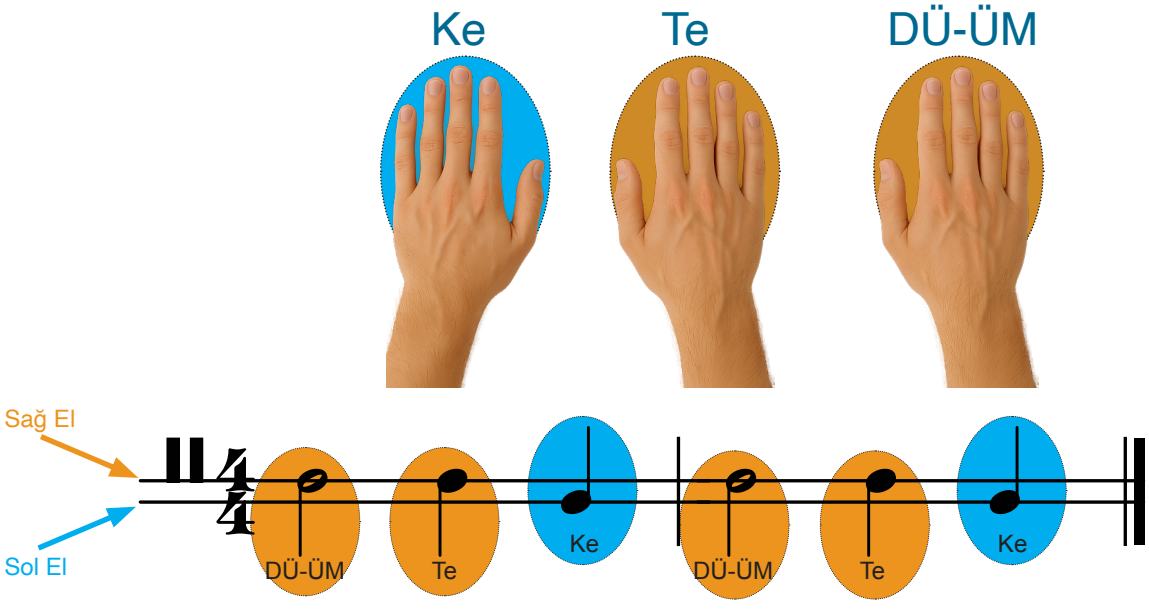
"Sofyan usulü" etkinlik videosunu izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Sofyan usulü hakkında öğrendiklerinizi yazınız

.....

.....

Grafik 3.1: Sofyan Usulü Darpları

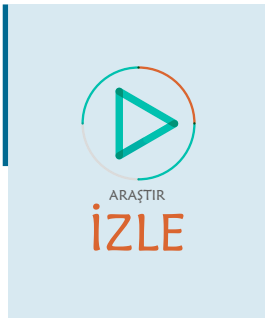
Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Usulden Esere*
Amaç	*Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmeniniz rehberliğinde akıllı tahtadan "Mevlam Sana Ersem Diye" isimli eseri açınız.
- Eseri dikkatlice dinleyiniz.
- Dinleme esnasında vuruşların (darpların) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- Sağ ve sol elinizle eserin usulüne uygun vuruşlarını (darplarını) uygulayınız.
- Bu etkinliği darplarınız süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.

Değerlendirme

Sofyan usulünün vuruşlarını yaparken karşılaştığınız zorlukları yazınız.

.....

.....

.....

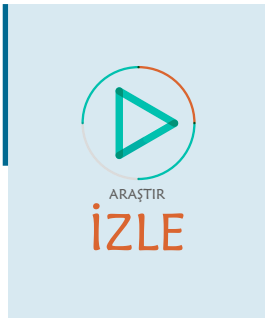
Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Usulden Sözlere*
Amaç	*Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmeniniz rehberliğinde akıllı tahtadan "Ey Rahmeti Bol Padişah" isimli eseri açınız ve dinleyiniz.
- Verilen eserin usulünü sağ-sol el vuruşlarınızla dü-üm-te-ke hecelerini seslendirerek takip ediniz.
- Bu uygulamayı süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.
- Daha sonra eserin sözlerini ve usulünü birlikte icra ederek seslendiriniz.
- Bu uygulamayı darplarını eksiksiz yapıncaya kadar sürdürünüz.

Değerlendirme

Sofyan usulü ile alakalı bir etkinlik yapsanız nasıl bir yöntem uygulardınız? Yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-4

40 dk.

Adı	*Sofyan Usulü ile Grup Performansı*
Amaç	*Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde ikili veya üçlü gruplara ayrılınız.
- Sunum yapmak üzere sofyan usulünde bir eser belirleyiniz.
- Bu eseri grup olarak usul uygulaması ile sununuz.

Değerlendirme

1. Bu eseri tek başınıza vuruşları (darpları) ile seslendirebilir misiniz?
2. Eserleri usulleri ile birlikte icra ederken nerelerde zorlandınız? Yazınız.

.....

.....

.....

Sahne Sizin — Sofyan Usulü ile Çalışıyorum

40 dk.

- Öğretmen rehberliğinde iki gruba ayrılınız.
- Birinci grubu darp, ikinci grubu ise koro olarak belirleyiniz.
- Sınıfça sofyan usulünde seslendireceğiniz bir eser belirleyiniz.
- Koro grubu ile eserin sözlerini, darp grubu ile de eserin darplarını icra ediniz.
- Daha sonra grupların görevlerini yer değiştirerek etkinliği tekrar ediniz.

BİLGİ KUTUSU

Sofyan usulü 4 zamanlı bir usul olup iki tane iki zamanın (2+2=4) veya iki tane nim sofyanın birleşmesinden meydana gelmiştir. 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da 4/4'lük olan mertebe daha çok kullanılmıştır.

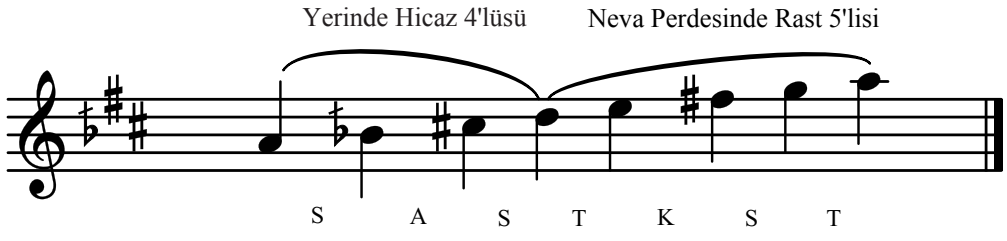
(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*, 617)

3.5 MAKAMLAR: HİCAZ MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Türk musikisi makamsal bir yapıdadır. Sizce bu durum müziğimize ne tür zenginlikler katmaktadır?

Hicaz Makamı Dizisi

Etkinlik-1

40 dk

Adı	*Hicaz Makamını Keşfetme*
Amaç	*Hicaz makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen "Ömrüm Yitirmiş"adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen hicaz makamının durağı, güçlüsü, yedeni, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri öğretmen rehberliğinde sınıf içinde paylaşıp arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Hicaz makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Hicaz Makamı
Karar Sesi	
Güçlüsü	
Yedeni	Rast (sol)
Donanımı	

"Ömrün Bitirmiş" adlı eseri incelemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Hicaz makamını oluşturan temel bileşenler hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

Etkinlik-2

40 dk

Adı	*Nota Üzerinde Hicaz Makamını Analiz Etme*
Amaç	*Hicaz makamının bileşenlerini açıklayabilme*

Yönerge

- Aşağıdaki "Ah Nice Bir Uyursun" isimli hicaz makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- Hicaz makamın özelliklerini (durak, güçlü, seyir) nota üzerinde işaretleyiniz.
- Bu özellikleri açıklayan bir rapor oluşturunuz.
- Raporlarınızı öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktaları yazınız.

.....

.....

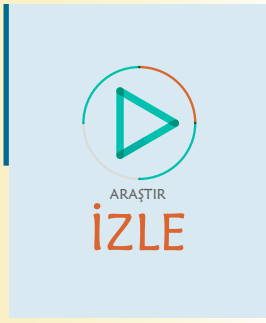
.....

.....

Sahne Sizin **Birlikte Söyleyelim**

40 dk.

- Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde hicaz makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- Hicaz makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında aşağıdaki kriterleri dikkate alarak kısa bir müzikal yorum yazıp bu yorumu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1. Müzikal Özellikler
   - Eserin makamsal yapısı (hicaz makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
   - Eserin temposu, ritmi nasıldı?
2. Duygusal ve Estetik Özellikler
   - Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
   - Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
   - Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?
3. Kişisel Yorum
   - Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya çağrışımlar nelerdi?
   - Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
   - Eserin hicaz makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

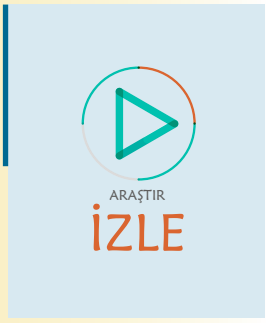
Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumlarınızı sınıf içinde paylaşın ve arkadaşlarınızın yorumlarını okuyunuz.

Sahne Sizin — Birlikte Söyleyelim

40 dk

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Akıllı tahtadan hicaz makamında yazılmış “Ah Nice Bir Uyursun” adlı eseri açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkıda bulundu.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön: .....

Geliştirmesi gereken yön: .....

Kendinize Notlar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(yaylı, II. Mahmut, dört, neva, mızraplı, rast beşli, dügâh)

1. Hicaz makamının karar sesi ..... perdesidir.

2. Sofyan usulü, ... zamanlıdır.

3. Tambur hem ..... hem de ..... çalınan bir çalgıdır.

4. ..... hicaz makamının 5'lisidir.

5. Dede Efendi en önemli bestelerini ..... döneminde yapmıştır.

B. Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise doğrunun yanlış ise yanlışın yanındaki parantezi işaretleyiniz ve yanlış cevabın gerekçesini yazınız.

6. Hüseyni perdesi, hicaz makamının güçlü perdesidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

7.Tambur ve kanun çalgıları aynı ses üretim biçimine sahiptir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

8. Kamet, sadece ramazan ayında okunur.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

9. İhrama giren kişilerin tekrar ettiği sözlere "mevlit" denir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü

_____

_____

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını verilen harf bulmacasında soldan sağa, yukarıdan aşağıya veya çapraz olacak şekilde bularak işaretleyiniz.

S	S	F	P	H	F	T	P	X	Z	G	F	T	L	C	U	W	H	J	A	F	H	W	V	Ç
M	Z	D	H	R	A	O	D	X	L	İ	K	H	V	G	N	M	H	P	O	T	M	G	L	Z
S	J	L	K	S	O	F	Y	A	N	J	Z	J	P	J	D	P	N	H	S	K	A	J	H	H
L	Y	R	O	X	R	I	Q	F	N	V	S	U	K	B	X	M	R	G	C	I	N	N	A	V
T	R	A	L	X	C	K	O	A	P	E	Z	H	V	G	N	A	Y	K	Q	J	E	R	M	T
T	I	E	T	N	K	A	M	E	T	Y	W	Z	E	K	N	D	D	F	U	O	I	K	M	A
E	Q	X	A	E	A	R	L	K	L	A	S	İ	K	K	E	M	E	N	Ç	E	Q	T	A	K
K	Z	Z	S	Ü	L	E	Y	M	A	N	Ç	E	L	E	B	İ	H	V	D	N	R	V	M	K
B	E	M	O	U	X	B	X	A	U	J	B	M	U	Q	F	D	C	H	B	N	L	J	İ	U
İ	D	D	P	I	K	F	İ	R	P	Q	M	J	R	J	O	M	Q	M	D	A	D	Q	Z	F
R	V	T	İ	B	G	X	M	Y	G	G	Y	D	I	G	M	E	V	P	C	S	D	W	A	Q
U	O	A	E	B	W	M	X	E	E	D	E	T	Y	Ç	Z	B	Y	Q	L	V	L	U	D	M
W	R	D	E	Q	D	R	E	J	I	P	T	O	X	Z	Q	X	O	A	F	H	X	C	E	U
E	D	S	U	G	K	O	Q	H	M	H	N	D	H	K	T	R	W	N	M	E	K	K	E	Z
V	E	D	V	T	D	Ü	G	A	H	P	E	R	D	E	S	İ	L	B	Q	E	M	B	U	U
İ	E	L	T	H	O	B	N	H	Z	İ	I	D	F	Q	U	K	N	A	S	O	S	H	N	O
Y	Y	V	F	O	L	Y	B	E	B	B	P	A	J	Y	E	J	M	I	H	K	M	U	P	K

10. Namaza çağrısı
11. Mevlitin yazarı
12. "Lebbeyk Allahümme lebbeyk..." sözleriyle okunan dinî form
13. Dinî musikide kullanılan dört zamanlı usul
14. Segâh makamında bestelenmiş, Buhûrîzâde Mustafa Itrî'ye ait form
15. Türk musikisinde yayla çalınan, armudi gövdeli, üç telli çalgı
16. İsmail Dede Efendi'nin mahlası
17. Hicaz makamının durağı
18. Dede Efendi'nin kabrinin bulunduğu şehir
19. Namazın başladığını bildiren form

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

20. Türk din musikisinde kullanılan formlar nelerdir?

_____

_____

21. Tambur ve klasik kemençe hakkında bildiklerinizi yazınız.

_____

_____

22. İsmail Dede Efendi'nin dinî musiki alanında yaptığı çalışmalar hakkında bildiklerinizi yazınız.

_____

_____

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

23. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde sofyan usulünün darpları doğru verilmiştir?

A) Düm, tek, tek
B) Te-ek, düm, tek
C) Dü-üm, tek, tek
D) Dü-üm, te, ke
E) Düm, te-ek, tek

24. Aşağıdakilerden hangisi dinî musikiye en son katılan formdur?

A) Mevlit
B) Kamet
C) Sela
D) Telbiye
E) Ezan

25. Klasik kemençe çalgısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Ana yapım malzemesi ahşaptır.
B) Tasavvuf müziğinde önemli bir yere sahiptir.
C) Parmakla tellere basılarak ses üretilir.
D) Yaylı bir çalgıdır.
E) Perdesiz bir çalgıdır.

"3. Ünite Ek Ölçme ve Değerlendirme Soruları" için karekodu okutabilirsiniz.

E. Öz Değerlendirme

İfade	1	2	3	4
Basit makamları tanıyorum ve karar seslerini belirleyebiliyorum.				
Usul vuruşlarını doğru şekilde uygulayabiliyorum.				
Tambur ve klasik kemençe arasındaki farkları biliyorum.				
Nota ve sus işaretlerini tanıyorum.				
Grup çalışmalarına katıldım.				
Zorlandığım yerlerde tekrar yaptım.				
Müzik kavramlarını günlük hayatla ilişkilendirdim.				
Dinlediğim eserin makam ve usulünü tanımlayabiliyorum.				

Sonnotlar

1. İbn Mâce, “İkâme”, 176.
2. Sezikli, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 93.
3. Ak, *Türk Din Mûsikîsi*, 73.
4. Sezikli, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 95.
5. Özalp, *Türk Musikisi Beste Formları*, 43.
6. Sezikli, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 95,96.
7. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 74,75.
8. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 81.
9. Sezikli, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 101.
10. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 129.
11. Sezikli, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 102, 103.
12. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 97.
13. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 89,90.
14. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 81.
15. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 96.
16. Koca- Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 91.
17. Özcan, “Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi”, 23/ 93-95.
18. TDK Sözlük, “Tambur”.
19. Karakaya , “Tambur”, 39/ 553 - 556.
20. Açın, *Enstrüman Bilimi (Orgonoloji)*, 112.
21. Karakaya , “Tambur”, 39/ 553 - 556.
22. Açın, *Enstrüman Bilimi (Orgonoloji)*, 188.
23. Karakaya , “Kemençe”, 25/ 250-252.

Sözlük

A-B-C-Ç

ahşap: Ağaçtan, tahtadan yapılmış.

akustik: 1. Yankı bilimi. 2. Yankılanım.

cihangir: Dünyanın büyük bir bölümünü eline geçiren kimse.

çağrışım: Bir düşünce, görüntü vb.nin bir başkasını hatırlatması.

D-E-F-G

doğaçlama: Birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi; doğaçtan, doğmaca, irticalen.

estetik: Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi; güzel duyu, bedii, bediiyat.

evrensel: Bütün insanlığı ilgilendiren; âlemşümul, cihanşümul, kozmik, üniversal. Dünya ölçüsünde, dünya çapında.

felç: Vücudun bir bölümünde hareket ve hissetmenin kalkması.

fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanılarak konulmuş olan din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.

form: Biçim.

güfte: Müzik eserlerinin yazılı metni; söz.

Ğ-H-I-İ

hanende: Şarkıcı.

har: Sıcak, kızgın, yakıcı olan.

hattat: Hat (yazı) sanatını kendisine meslek olarak edinen kimse.

icra: Bir müzik eserini oluşturan notaları sese çevirme.

irticalen: Doğaçlama.

J-K-L-M

kabristan: Mezarlık.

karakter: 1. Ayırt edici nitelik. 2. Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik; öz yapı, ıra, seciye, ruh.

kavram: Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı.

lafız: Söz, kelime.

mahlas: Takma ad.

mersiye: Ağıt.

meşk: Yazı veya müzikte alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, el alıştırması.

mutasavvıf: Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adamış kimse; İslam gizemcisi, sufi.

müezzin: Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi; ezancı.

mühürdar: Devlet büyüklerinin mühürlerini taşımak ve gereken kâğıtları mühürlemekle yükümlü görevli.

N-O-Ö-P

naat: Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek, ondan şefaat dilemek amacıyla yazılan kaside.

nadan: Bilgisiz, cahil.

perde: 1. Bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi. 2. Bu ses derecelerini sağlamak için çalgılarda bulunup parmaklarla basılan yer.

porte: Üzerine veya arasına nota yazılan, aralıkları birbirine eşit, beş paralel çizgi; dizek.

R-S-Ş-T

sergerdan: Başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın, perişan.

tacir: Tüccar.

tarikat: Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.

tecvit: Kelimelerin söylenişinde, seslerin çıkaklarına, uzunluk ve kısalıklarına göre okunması.

tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer; dergâh.

temcit: Recep, şaban ve ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın yüceliğini belirten dua.

teşvik: İsteklendirme.

tını: Türlü müzik araçlarının verdiği sesleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan ses özelliği.

U-Ü-V-Y-Z

zikir: 1. Anma, söyleme, sözünü etme. 2. Din bilimi Allah'ın adını art arda söyleyerek yapılan ibadet ve tören.

Kaynakça

Açın, Cafer. *Enstrüman Bilimi (Organoloji)*. İstanbul: Yenidoğan Basım Evi, 1994.

Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Mûsikîsi Câmi ve Tekke Mûsikîsi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Basım, 2014.

Akdağ, Celaleddin. *Bendİrİn Yapisina Göre Ses Özellİkleri Ve El-Parmak Tekniğinİn İncelenmesİ*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Alkan, Uğur. "Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Musikisi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/37 (2014), 86-110.

Ateş, Erdoğan. " Hatip Zâkiri Hasan Efendi". *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri*. ed. Mehmet Azimli. thk. Sema Dinç. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.

Avlar, Elif Sena. "Itrî". *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri Musiki*. ed. Mehmet Azimli. thk. Sema Dinç. 147- 151. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.

Barkçin, Savaş S. *40 Makâm 40 Anlam*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 3. Basım, 2022.

Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 2024.

Demirci, Mustafa. *Türk Dinî Musikisinin 100'ü*. Ankara: Otto, 2017.

İbn Mâce. *es-Sünen*. nşr. Ebû Abdullah b. Yezid el-Kazvinî. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım,1401/1981.

Kaplan, Feyzi Berat vd. (ed.). *Türk Musikisinde Makam Bilgisi ve Tatbiki*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Karakaya, Fikret. "Kanun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/327-328. İstanbul:

TDV Yayınları, 2001.

Karakaya, Fikret Esat. "XVII.- XVIII. Yüzyıl Müelliflerinin Makam Olgusuna Bakışları". *Makam Müziği Atlası Cilt I*. ed. Murat Salim Tokaç - Cenk Güray. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1. Basım, 2021.

Karakaya, Fikret. "Kemençe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/250-252. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Karakaya, Fikret. "Tambur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/553-556. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Koca, Fatih vd., "Türk Din Mûsikîsi Formları". *Türk Din Mûsikîsi*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Kutlay, Evren. "Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu". *Z Dergisi* 3/68 (2020), 279-283. Z Dergisi | Kültür Sanat Şehir | Mevsimlik Tematik Dergi Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Dinî Musiki Dersi Öğretim Programı (I-II-III).* Ankara: 2025.

Mevlânâ. *Mesnevi*. nşr. Adnan Karaismailoğlu. 1. Cilt. Ankara: Akçağ Yayıncılık, 2. Basım, 2007.

Özalp, Nazmi. *Türk Musikisi Beste Formları*. Ankara: TRT Basım ve Yayın, 1992.

Özcan, Nuri. "Bayram Salâsı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/268-269. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Özcan, Nuri. "Itrî Efendi, Buhûrîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/220-221. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Özcan, Nuri. "İsmâil Dede Efendi, Hamâmîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/93-95. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Salgar, Fatih. *Dede Efendi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 4. Basım, 2019.

Sezikli, Ubeydullah (ed.). *Makamlarla Türk Din Mûsikîsi*. İstanbul: Mavi Ofset, 2013.

TDK, Türk Dil Kurumu. "Tambur". Erişim 14 Mayıs 2025. http://tdk.gov.tr

Tez, Zeki. *Müzik ve Müzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*. Ankara: Doruk Yayıncılık, 2022.

Turabi, Ahmet Hakkı (ed.). *Türk Din Mûsikîsi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Tutu, Sıtkı Bahadır. "Evliya Çelebi nin Kaleminden Batılı Müzik Unsurları". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 11/2 (2011), 215-226.

Ungay, M. Hurşit. "Kudüm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/322-323. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Uygun, Mehmet Nuri. "Ney". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/68-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Bu ders kitabının kaynak gösteriminde İsnad Sonnot'tan yararlanılmıştır.

Bu ders kitabının cevap anahtarı için karekodu okutunuz. →

Bu ders kitabının genel ağ ve görsel kaynakçası için karekodu okutunuz. →

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
Tuna N.
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
KARADENİZ
GÜRCİSTAN
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
Samsun
Tiflis
AÇARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
Kura N.
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Meriç N.
MARMARA DENİZİ
Kocaeli
Düzce
Karabük
Amasya
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kars
Erivan
Gökçeada
Bozcaada
Çanakkale
Yalova
Sakarya
Bolu
Çankırı
Kızılırmak N.
Çorum
Tokat
Yeşilırmak
Gümüşhane
Bayburt
Çoruh N.
Arax N.
Iğdır
Bursa
Bilecik
Sakarya N.
Ankara
Balıkesir
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Erzincan
Erzurum
Ağrı
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Aras N.
Bakırçay N.
Kütahya
Kırşehir
Tunceli
Bingöl
Muş
Manisa
Gediz N.
Afyonkarahisar
Tuz Gölü
Fırat N.
Elâzığ
Van Gölü
Van
Atina
İzmir
Uşak
Nevşehir
Kayseri
Malatya
Bitlis
Urumiye Gölü
Küçük Menderes N.
Aksaray
Aydın
Büyük Menderes N.
Konya
Çoruh N.
Diyarbakır
Siirt
Batman
Hakkâri
EGE DENİZİ
Denizli
Isparta
Niğde
Kahramanmaraş
Adıyaman
Şırnak
Burdur
Dicle N.
Mardin
İRAN
Muğla
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Ceyhan N.
Adana
Kilis
Mersin
Göksu N.
Hatay
Asi N.
Fırat N.
Dicle N.
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
SURİYE
IRAK
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
AKDENİZ
LİBYA
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
MISIR
Süveyş K.
Nil N.
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
TÜRKMENİSTAN
ÖZBEKİSTAN
KIRGIZISTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
MOĞOLİSTAN
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TUVA C.
SAHA (YAKUT) C.
IRAK
SURİYE
SUUDİ ARABİSTAN
YEMEN
UMMAN
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
KATAR
BANGLADEŞ
ÇİN
MISIR
LİBYA
CEZAYİR
TUNUS
FAS
SUDAN
NİJER
ÇAD
ALMANYA
POLONYA
BELARUS
UKRAYNA
ROMANYA
MOLDOVA
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
MACARİSTAN
SLOVAKYA
AVUSTURYA
İSVİÇRE
İTALYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İRLANDA
İZLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
DANİMARKA
HOLLANDA
BELÇİKA
LÜKSEMBURG
Moskova
Astana
Bişkek
Taşkent
Aşkabat
Duşanbe
Kabil
Tahran
Bağdat
Şam
Ankara
Trablus
Tunus
Cezayir
Fas
Madrid
Lizbon
Paris
Berlin
Varşova
Minsk
Kiev
Oslo
Helsinki
Stockholm
Kopenhag
Dublin
Amsterdam
Brüksel
Prag
Viyana
Budapeşte
Bratislava
Belgrad
Sofya
Atina
Lefkoşa
Ankara
Tiflis
Bakü
Erivan
Ürdün
Amman
Kahire
Riyad
Kuveyt
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Yeni Delhi
Dakka
Pekin
Ulanbator
Taşkent
Bişkek
Duşanbe
Aşkabat
Kabil
İslamabad
Tahran
Bağdat
Şam
Ammân
Riyad
Doha
Muskat
Sana
Yeni Delhi
Dakka
Pekin
Ulanbator
Astana
Moskova
Kiev
Minsk
Varşova
Berlin
Paris
Madrid
Lizbon
Oslo
Helsinki
Stockholm
Kopenhag
Dublin
Amsterdam
Brüksel
Prag
Viyana
Budapeşte
Bratislava
Belgrad
Sofya
Atina
Lefkoşa
Ankara
Tiflis
Bakü
Erivan
Trablus
Tunus
Cezayir
Fas
Madrid
Lizbon
Paris
Berlin
Varşova
Minsk
Kiev
Oslo
Helsinki
Stockholm
Kopenhag
Dublin
Amsterdam
Brüksel
Prag
Viyana
Budapeşte
Bratislava
Belgrad
Sofya
Atina
Lefkoşa
Ankara
Tiflis
Bakü
Erivan
Ürdün
Amman
Kahire
Riyad
Kuveyt
Doha
Abu Dabi